

DANĚ A VOLBY 2017

JAK CHTĚJÍ POLITICKÉ STRANY
BOJOVAT S DAŇOVÝMI ÚNIKY

DANĚ A VOLBY 2017

Jak chtějí politické strany bojovat s daňovými úniky

Vydal: Glopolis, Praha 2017

Autoři: Za kolektiv autorů Ondřej Kopečný

Grafická úprava a prvky: František Dečman

Vydavatel: Glopolis, Soukenická 23, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 272 661 132

Autoři jsou přesvědčeni, že všechny údaje v této zprávě jsou aktuální k 27. 9. 2017.

Glopolis je nezávislé analytické centrum (think-tank) se zaměřením na globální výzvy a příslušné odpovědi České republiky a EU. Cílem Glopolis je ve spolupráci s těmi, kteří utvářejí politiku, byznys a veřejné mínění zlepšit politickou kulturu a přispět k přechodu na chytrou ekonomiku, k energetické a potravinové zodpovědnosti. Více viz www.glopolis.org

**OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS**

Vznik publikace byl financován z prostředků Evropské unie, České rozvojové agentury a grantu Nadace Open Society Institute ve spolupráci s Fiscal Governance Program of the Open Society Foundations. Obsah publikace nevyjadřuje stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	4
SHRNUTÍ	5
ÚVOD: BOJ S DAŇOVÝMI ÚNIKY Z ČESKÉ PERSPEKTIVY	6
1. BOJ S DAŇOVÝMI ÚNIKY A PŘESUNY ZISKŮ: AKTUÁLNÍ STAV	7
1.1 DAŇOVÉ RÁJE, KORPORÁTNÍ DAŇOVÉ ÚNIKY A VYHÝBÁNÍ SE PLACENÍ DANÍ	7
1.2 KAUZY, KTERÉ HNULY S VEŘEJNOSTÍ I POLITIKY	8
1.3 DOPADY KORPORÁTNÍCH DAŇOVÝCH ÚNIKŮ	9
1.4 KLÍČOVÉ LEGISLATIVNÍ NÁVRHY	12
1.5 KLÍČOVÁ AGENDA PRO NOVOU SNĚMOVNU	13
2. METODOLOGIE: NA CO SE V ANALÝZE ZAMĚŘUJEME	16
3. SROVNÁNÍ VOLEBNÍCH PROGRAMŮ	18
4. Z DAŇOVÝCH PROGRAMŮ POLITICKÝCH STRAN	22
4.1 Hnutí ANO	22
4.2 Česká strana sociálně demokratická	23
4.3 Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová	24
4.4 Komunistická strana Čech a Moravy	25
4.5 Občanská demokratická strana	26
4.6 Piráti	27
4.7 Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura	28
4.8 Starostové a nezávislí	29
4.9 TOP 09	30
4.10 Zelení	31

SEZNAM ZKRATEK

AMLD	směrnice proti praní špinavých peněz
ATAD	směrnice proti praktikám vyhýbání se daňovým povinnostem
CBCR	vykazování hospodářských výsledků po jednotlivých zemích
CCCTB	společný konsolidovaný základ daně z příjmu právnických osob
CFC	ovládaná zahraniční společnost
DPH	daň z přidané hodnoty
EET	elektronická evidence tržeb
EPRS	Výzkumná služba Evropského parlamentu
EU	Evropská unie
ICIJ	Mezinárodní konsorcium investigativních novinářů
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OECD BEPS	Program OECD proti erozi daňových základů a přesouvání zisků

SHRNUTÍ

Dobrý výběr daní a boj s daňovými úniky – to byl jeden z leitmotivů končící koalice ČSSD, hnutí ANO a KDU-ČSL. Diskuse o opatřeních proti únikům spotřebních daní (např. daňová kobra, kontrolní hlášení nebo elektronická evidence tržeb), ale do velké míry odsunula do pozadí **téma korporátních úniků**, kterým žila a žije velká část Evropské unie i globální politické scény.

Lepší výběr korporátních daní má přitom podobný potenciál jako efektivnější výběr EET: podle konzervativních odhadů by lepší kontrola velkých mezinárodních společností mohla přinést 15 miliard korun ročně do státní pokladny (díky EET chce Ministerstvo financí vybrat o 18 miliard korun navíc).

Nejde jen o peníze. Daňové ráje přispívají k růstu nerovností, a to jak mezi bohatými a chudými zeměmi, tak mezi jejich obyvateli. Češi vnímají obcházení příjmových daní jako příklad dvojích standardů, kdy na daních jsou bití hlavně obyčejní lidé.

283 subjektů s napojením na Českou republiku v kauze Panama Papers, 38 milionů dolarů, které protekly přes české finanční ústavy v kauze globální pračky, ukázaly, že i v České republice jsou lidé a firmy, které využívají anonymitu daňových rájů ke skrývání příjmů z korupce či z organizovaného zločinu, potenciálně i k tajnému financování různých organizací. Argumentů, proč by se i české politické strany měly zajímat o daňové ráje, je více než dost. Co v tomto ohledu nabízejí?

U deseti politických stran, které mají šanci dostat se na podzim 2017 do Poslanecké sněmovny, mají prioritu změny tuzemského daňového systému. I když většina zdůrazňuje, že musí být hlavně stabilní, pokud budou chtít politické strany realizovat alespoň část ze svých slibů, **stabilita daňového systému** je to poslední, co lze po volbách očekávat.

Pouze tři strany ve svých programech nezmiňují problém s přesuny zisků do daňových rájů. I když zástupci politických stran uznávají, že **mezinárodní spolupráce** je v této oblasti nutná, jen čtyři strany mají jasno v tom, jaká opatření by na mezinárodní úrovni chtěly prosazovat. A pouze u dvou stran lze tuto informaci najít přímo v programu.

Přestože politické strany ve svých programech mezinárodní daňové úniky zmiňují, drtivá většina z nich je řeší čistě z české perspektivy. Tedy z hlediska toho, jaký dopady mají na Českou republiku, respektive jaké přínosy mohou plynout z jejich regulace. I když u některých stran lze očekávat, že při řešení tohoto problému **dohlédnou i za hranice českého dvorku**, naprostá většina nepokládá za nutné promyšlet dopad českých či evropských pravidel za hranicemi státu a kontinentu.

Chápeme, že v českých volbách jde především o „české daně“. Bylo by ale hezké vidět větší počet politických stran, které si uvědomují, že „české daně“ čím dál více souvisí s mezinárodním prostředím a pravidly. Ještě lepší by bylo mít více stran, které nekalkulují jen s krátkodobým ziskem, ale promýšlí **dlouhodobý přínos** svých rozhodnutí.

ÚVOD: BOJ S DAŇOVÝMI ÚNIKY Z ČESKÉ PERSPEKTIVY

Pasivita Ministerstva financí v oblasti výběru korporátních daní

Za pasivní lze označit přístup Ministerstva financí, pokud se podíváme na přístup České republiky ke klíčovým legislativním návrhům na evropské i mezinárodní úrovni. Vláda měla sice výběr daní jako svoji prioritu, ale zejména u korporátních daní nebyl její přístup zdaleka tak aktivní jako v případě DPH. Některé návrhy dokonce ČR na úrovni EU hrozila blokovat (konkrétně se jednalo o návrh směrnice proti vyhýbání se placení daní). V rámci návrhů podporujících transparentnost bylo její stanovisko spíše negativní nebo neutrální. To se týkalo například návrhu na zavedení veřejných rejstříků skutečných vlastníků, veřejného vykazování hospodářských výsledků firem podle jednotlivých zemí nebo společného konsolidovaného základu korporátní daně v rámci EU. Podporu veřejnému rejstříku skutečných vlastníků Ministerstvo financí potvrdilo až po tlaku ze strany veřejnosti a občanské společnosti, aktuální rejstřík skutečných vlastníků je však přesto zaváděn jako neveřejný.

Zlepšení výběru daní bylo leitmotivem práce Ministerstva financí v končícím volebním období a také jednou z hlavních priorit programového prohlášení vlády České republiky.¹ Stejně tak spolupráci v boji proti daňovým únikům zmiňovala i Koncepce politiky ČR v Evropské unii², v níž vláda avizovala proevropský obrat a proaktivní přístup.

Ačkoli bývalý ministr financí a předseda hnutí ANO Andrej Babiš představil a zavedl řadu opatření za účelem boje s daňovými úniky, návrhy jako například kontrolní hlášení nebo elektronická evidence tržeb byly zacíleny především na drobné živnostníky a malé a střední podniky, případně na konkrétní typ podvodů, jako jsou například karuselové podvody. Především se však jednalo o opatření, která se týkala primárně výběru daně přidané hodnoty (DPH).

Spotřební daně jsou přitom často považovány za nejvíce regresivní, což znamená, že proporcčně dopadají výrazněji na osoby s nižším příjmem.³ Odhady ztrát důsledku nevybrané DPH v ČR jsou sice opravdu vysoké, mezi 105–127 miliardami korun⁴, reálné očekávání možného skutečného výběru je však nižší, a to mezi 20–30 miliardami. Tato suma je srovnatelná s nevybranou daní z příjmu právnických osob.⁵ I přes vzrůstající zájem o férový **výběr korporátních daní** na straně evropských i světových politiků vláda kvýběru daní z příjmu právnických osob přistupovala mnohem menším nasazením než k výběru DPH.

Přitom zájem o toto téma rostl i na straně české veřejnosti. Z průzkumu společnosti Median pro Glopolis z února 2016 vyplynulo, že podle 58% Čechů je výběr daní od firem, zejména těch mezinárodních, třeba věnovat větší pozornost.⁶

Neplacení daní znamená v první řadě nižší příjmy pro státní rozpočet, a tedy méně peněz pro kvalitní školství, zdravotnictví, méně peněz na rozvoj infrastruktury a na další veřejné služby a statky. Obcházení daní má však

1 Programové prohlášení vlády ČR, schválené vládou ČR 12. 2. 2014. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/>.

2 Koncepce politiky ČR v EU: Aktivní a srozumitelná ČR v jednotné Evropě, schválená vládou ČR 27. 4. 2015, str. 7. Dostupné na <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Koncepce-politiky-CR-v-EU.pdf>.

3 Glopolis (2017). Uprchlé daně: Kdo platí daně ve střední a východní Evropě, Glopolis, Praha 2017. Viz též: Burman Leo, A Progressive Consumption Tax? Forbes. Dostupné na <https://www.forbes.com/sites/leonardburman/2012/06/04/a-progressive-consumption-tax/#3e1e5c3b7c64>

4 Jansky, Petr (2016): Estimating the costs of international corporate tax avoidance: the case of the Czech Republic, IES Working Paper 21/2016. IES FSV, Charles University. Dostupné na <http://ies.fsv.cuni.cz/sci/publication/show/id/5529/lang/en>.

5 Tamtéž.

6 Průzkum veřejného mínění: Češi jsou kritičtí k daňovým únikům u velkých firem, menší úniky jimi omlouvají, Median pro Glopolis, zveřejněný 22. 2. 2016. Průzkum se uskutečnil ve dnech 7. až 25. 11. 2015 na vzorku 1004 respondentů ze všech krajů ČR ve věku 18–65 let, https://glopolis.org/_press/cesi-jsou-kriticti-k-danovym-unikum-velkych-firem-mensi-uniky-jimi-omlouvaji.

další, možná ještě závažnější dopady. U těch, kteří pravidla dodržují, vyvolává pocit dvojího metru – jednoho pro ty velké, kteří si to dovedou vždy nějak zařídit, a druhého pro ty malé, kteří musí poslouchat. Taková situace nahlodává důvěru nejen ve férovost pravidel, ale i v ty, kdo je tvoří a dohlíží na jejich dodržování. A to je věc, která by politickým stranám, kterým záleží na prosperitě a sounáležitosti české společnosti, neměla být lhostejná.

Lze předpokládat, že problém velkých daňových úniků stejně jako zájem na straně občanů, aby stát tento problém více řešil, nezmizí ani po volbách. Nutnost vyřešit problém daňových rájů zmiňují v projevech politici napříč Evropou. Ke stávajícím návrhům, které rozebíráme v následujících kapitolách, přibývají rychle další: připravují se změny v regulaci daňových poradců, vzniká nová definice „trvalého usazení“, hledají se vhodné způsoby, jak zdanit digitální ekonomiku, prohlubuje se spolupráce mezi Finančními analytickými úřady. I proto nás zajímá, jak velkou pozornost této agendě věnují hlavní české politické strany a jaká řešení ve svých programech navrhnou, případně podporují.

V publikaci se zabýváme deseti politickými subjekty, které mají šanci dostat se v podzimních volbách do Poslanecké sněmovny. Zaměřujeme se na jejich návrhy v oblasti výběru přímých daní. Zejména nás zajímá, jak strany hodlají **řešit problémy s přesunem zisků do daňových rájů** a které z hlavních evropských a mezinárodních návrhů na jejich omezení podporují.

V první kapitole představujeme téma mezinárodních daňových úniků: jak definujeme daňové ráje, jaké jsou dopady daňových úniků i aktuální návrhy na evropské úrovni a jejich přesah do české politické agendy. Ve druhé kapitole popisujeme metodologii a hlavní témata naší analýzy. Ve třetí přinášíme srovnání programů analyzovaných stran dle prioritních témat a ve čtvrté nabízíme souhrn nejdůležitějších bodů v souvislosti s daňovými úniky a daňovými ráji z programů jednotlivých stran.

1. BOJ S DAŇOVÝMI ÚNIKY A PŘESUNY ZISKŮ: AKTUÁLNÍ STAV

V této kapitole nejprve vymezujeme, jak rozumíme termínu daňový ráj. Následně představujeme hlavní mezinárodní daňové kauzy z uplynulých let, které k tomuto tématu přitáhly pozornost veřejnosti, médií i politiků. Zabýváme se i dopady (nejen fiskálními) mezinárodních daňových úniků a stručně představujeme aktuální návrhy na úrovni Evropské unie, od nichž se do velké míry odvíjí agenda i pro české zákonodárce.

1.1 DAŇOVÉ RÁJE, KORPORÁTNÍ DAŇOVÉ ÚNIKY A VYHÝBÁNÍ SE PLACENÍ DANÍ

Skrývání zisků v daňových rájích a účelové přesouvání zisků do zemí a daňových jurisdikcí s nízkou nebo nulovou sazbou daně z příjmů minulých čtyřech letech stalo jedním z hlavních témat evropské i globální politiky. O co tedy přesně jde?

V úvodu je třeba zdůraznit, že neexistuje obecně platná definice daňových rájů. Mnohé organizace⁷ zohledňují především kritérium, zda daná jurisdikce sdílí daňové informace s ostatními státy. Například Oxfam International⁸ však **definuje daňové ráje** i z hlediska jejich snahy přilákat zisky, které vznikly díky ekonomické aktivitě v jiných zemích (a správně by v těchto zemích měly být i férově zdaněny).⁹ Daňové ráje jsou tedy charakteristické jak

7 Srovnej například například Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Mezinárodní měnový fond (IMF), Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD).

8 Nezisková organizace původně z Velké Británie, která v současné době patří k jednomu z nejvýznamnějších a nejvlivnějších mezinárodních neziskových organizací. Viz www.oxfam.org.

9 Berkhout, E.: Tax Battles (2016): The dangerous global race to the bottom on corporate tax, Oxfam Policy Paper Summary, December 2016. Dostupné na https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-race-to-bottom-corporate-tax-summary-121216-en.pdf.

Kauza globální pračky

V březnu 2017 vyšla najevo kauza tzv. globální pračky. Během čtyř let bylo přes Moldávii, Lotyšsko a daňové ráje podvodem vyvedeno, vypráno anásledně rozesláno do světa minimálně 21 miliard dolarů, jež pocházely z Ruska. Jednalo se o peníze plynoucí z trestné činnosti, korupce či daňových úniků. Podle moldavských vyšetřovatelů se mohlo jednat pouze o čtvrtinu sumy, která byla z Ruska vyvedena. Stojí za zmínku, že 4 z 21 skořápkových firem, které byly účelově vytvořeny ve Spojeném království, na Kypru a na Novém Zélandu, najdeme ve zveřejněných datech právní kanceláře Mossack Fonseca z Panama Papers. Také tato kauza mířila do vysoké politiky. Ve správní radě Ruské zemské banky, která poslala do moldavské Moldindconbanky 9,7 miliardy dolarů (38 milionů proteklo přes ČR), figuroval Igor Putin, bratranec ruského prezidenta Vladimira Putina, a lidé z okolí ruských tajných služeb. V době, kdy řešíme možné zasahování Ruska do vnitřních záležitostí evropských států včetně voleb, je alarmující zjištění, jak jednoduše lze do EU dostat beze stopy obrovské finanční zdroje.

možností skrýt majetek nebo identitu skutečného vlastníka, tak nízkým až nulovým zdaněním firemních zisků. Z pohledu této definice se na předních místech seznamu největších daňových rájů objevují země jako Nizozemsko, Lucembursko, Irsko nebo Kypr. Na jaře 2017 ukázal daňový skandál na Maltě, že i tato země v některých ohledech funguje jako daňový ráj. Rada dalších členských států nabízí zvláštní daňové výhody například v podobě nízkého zdanění příjmů z duševního vlastnictví (tzv. patent boxy), speciálních daňových dohod, daňových smluv apod.¹⁰

Některé velké firmy a nejmajetnější jednotlivci si mohou dovolit využívat služeb daňových poradců, kteří dokážou pomocí složitých daňových schémat přesouvat jejich příjmy do daňových rájů. Tím dochází k erozi daňového základu, což znamená, že se snižuje schopnost států vybírat daně tam, kde doopravdy vzniká zisk. V současné době mají firmy a nejmajetnější lidé světa v off-shorových¹¹ destinacích uloženo mezi 24–36 biliony dolarů.¹²

1.2 KAUZY, KTERÉ HNULY S VEŘEJNOSTÍ I POLITIKY

Fakt, že se agresivní daňová optimalizace a daňové úniky nadnárodních firem týkají i států Evropské unie, si evropská veřejnost uvědomila díky velkým skandálům minulých čtyř let, především díky kauzám LuxLeaks a Panama Papers. V listopadu 2014, tedy necelý rok po nástupu současné české vlády, propukla kauza LuxLeaks, která odhalila **systém tajných daňových dohod** (které jsou odborně veřejnosti známá jako tzv. závazná daňová posouzení nebo předběžné cenové dohody) mezi Lucemburskem na straně jedné a 340 velkými nadnárodními firmami na straně druhé.

Whistleblowři – pracovníci poradenské firmy Price Waterhouse Coopers – pomohli zveřejnit obsah 548 závazných posouzení, která těmto firmám umožňovala v Lucembursku platit daň z příjmů s efektivní sazbou v některých případech mezi 0–1%. Díky těmto dohodám s Lucemburskem dokázaly nadnárodní firmy „ušetřit“ stovky miliard dolarů, které by musely platit jinde. Aféra posílila tlak na G20/OECD a jejich společný projekt proti „erozi daňových základů a přesouvání zisků“ (BEPS), aby nová pravidla účinně omezila agresivní daňové plánování a obcházení daní.¹³ Evropská komise v návaznosti na LuxLeaks představila několik „balíčků opatření“ pro boj s daňovými úniky včetně návrhů legislativy pro zvyšování transparentnosti¹⁴ a harmonizace pravidel při výpočtu základu daně z příjmu právnických osob v rámci EU.¹⁵

10 Glopolis (2016). Kdo klepe na dveře daňových rájů. Role Evropy v mezinárodním daňovém systému 2016. Dostupné na <https://glopolis.org/publications/zprava-klepe-dvere-danovych-raj-u>.

11 Jde o synonymum k daňovému ráji. Většinou tak bývají označovány společnosti (tzv. offshore společnosti), které v daňovém ráji sídlí a využívají jeho výhod.

12 Henry, J.S. (2016): Taxing Tax Havens: How to Respond to the Panama Papers, Foreign Affairs, 12th April 2016.

13 Více na stránkách BEPS projektu na webu OECD: <http://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions.htm>.

14 Z evropské komise v březnu 2015 představila návrh balíčku pro daňovou transparentnost http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/tax-transparency-package_en.

15 Evropská komise v červnu 2015 představila akční plán pro spravedlivější a efektivnější zdaňování příjmů právnických osob v EU http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/company_tax/fairer_corporate_taxation/com_2015_302_en.pdf.

Česká stopa v Panama Papers

Panamské dokumenty se dočkaly poměrně velké pozornosti v Česku. Kromě rozsahu aféry k tomu přispěl také fakt, že se v ní objevila silná česká stopa. V databázi zveřejněné Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů s Českou republikou souviselo 283 lidí nebo firem. V Panama Papers se objevila jména jako Petr Kellner, Daniel Křetínský, Radovan Krejčíř nebo Petr Speychal. Samotná přítomnost v dokumentech automaticky neznamená, že se daná osoba dopustila protiprávního jednání.¹⁶ Česká stopa v Panamě ale zaujala i domácí daňové úřady. Podle bývalého ministra financí Andreje Babiše finanční správa identifikovala skupinu 27 zásadních subjektů (právnických a fyzických osob) k uskutečnění konkrétních kroků v rámci daňového řízení. V jednom případě v návaznosti na Panama Papers došlo k zajištění daně ve výši 800 milionů korun.¹⁷

peníze, financovat organizovaný zločin nebo terorismus. Off-shorový průmysl, nedostatek transparentnosti globálního finančního systému a daňové ráje tak dnes představují nejen závažné hospodářské a společenské, ale i bezpečnostní riziko.

1.3 DOPADY KORPORÁTNÍCH DAŇOVÝCH ÚNIKŮ

Odhady dopadů daňových úniků a obcházení daňové povinnosti ze strany nadnárodních firem se různí. Hlavní příčinou je, že nemáme k dispozici dostatečně podrobná data, podle kterých by bylo možné potenciální ztráty spočítat. Existující odhady respektovaných institucí však ukazují, že se jedná o ztráty v rozsahu desítek až stovek miliard eur ročně.

Podle odhadů Výzkumné služby Evropského parlamentu (EPRS) činí ztráta z přesouvání zisků pro členské státy EU 50–70 miliard eur ročně. Pokud k této částce připočteme i nekalou daňovou soutěž, ztráta narůstá na 160–190 miliard eur. Také konzervativní odhady Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) potvrzují, že účelové daňové plánování nadnárodních firem představuje závažný problém. Roční ztrátu OECD odhaduje na 100–240 miliard USD ročně, respektive 4–10% globálních příjmů z korporátních daní. Crivelliho zpráva pro Mezinárodní měnový fond (MMF) odhaduje ztráty ve výši 400 miliard USD pro státy OECD a 200 miliard USD pro rozvojové země.¹⁹

Další kauzou, která v oblasti daňových úniků jednotlivců a mezinárodních firem otřásla veřejným míněním, se staly tzv. Panamské dokumenty. Aféra Panama Papers propukla 3. dubna 2016, kdy novináři Süddeutsche Zeitung a Mezinárodního konsorcia investigativních novinářů (ICIJ) zveřejnili informace z úniku jednoho a půl milionu dokumentů obsahujících data o 214 488 off-shorových firmách z databáze panamské právní společnosti Mossack Fonseca.

Off-shorové firmy zřízené v Panamě přes Mossack Fonseca umožňovaly skrývat nezdaněné příjmy klientů, peníze z trestné činnosti či korupce nebo **ukrývat majetek** a finance před mezinárodními sankcemi. V Panama Papers uvízla také řada světových politiků nebo přátel mocných, včetně blízkého spolupracovníka ruského prezidenta Vladimira Putina.¹⁸

Kauza Panama Papers vyvolala ostré reakce evropských i českých politiků. Evropská komise v návaznosti na rozsah aféry zahájila v červnu 2016 novelizaci čtvrté směrnice proti praní špinavých peněz, mimo jiné s cílem zavést povinně veřejné rejstříky skutečných vlastníků firem. Přitom je i v návaznosti na další kauzy zřejmé, že Panama Papers odhalily pouze zlomek off-shorového průmyslu, který umožňuje skrývat nezdaněný majetek, prát špinavé

16 Kličnar F.: Politici ukrývají bohatství v daňových rájích, odhalily dokumenty, Ildnes.cz, 3. dubna 2016. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/unik-dokumentu-panama-papers-djc-/zahranicni.aspx?c=A160403_213641_zahranicni_fka.

17 Odpověď bývalého ministra financí Andreje Babiše na dopis Glopolis a Transparency International ČR.

18 Harding, L.; Sergei Roldugin, the cellist who holds the key to tracing Putin's hidden fortune, Panama Papers Special Investigation, Guardian, 3. 4. 2016. Dostupné na <https://www.theguardian.com/news/2016/apr/03/sergei-roldugin-the-cellist-who-holds-the-key-to-tracing-putins-hidden-fortune>.

19 Janský P.: Estimating the costs of international corporate tax avoidance: the case of the Czech Republic, IES Working Paper 21/2016. IES FSV, Charles University. Dostupné na <http://ies.fsv.cuni.cz/sci/publication/show/id/5529/lang/en>.

Výpočty přímo zaměřené na Českou republiku nejsou k dispozici. Na základě extrapolace z výše uvedených čísel však Petr Janský, ekonom z Univerzity Karlovy, ve své studii odhadl pro **Česko roční ztrátu v rozsahu 6–57 miliard korun** s mediánem okolo 15 miliard.²⁰

České Ministerstvo financí se v uplynulém volebním období nicméně soustředilo především na zlepšení výběru daně z přidané hodnoty (DPH). Menší zájem o výběr korporátních daní vysvětlovalo tím, že jelikož „částka nevybrané DPH tvoří více než polovinu celkového výnosu korporátní daně..., oproti DPH má daňový únik na korporátní dani nesrovnatelně menší potenciál“.²¹ Na druhé straně zavedení elektronické evidence tržeb (EET) ministerstvo obhajovalo tím, že v „plném náběhu“ se díky tomuto opatření vybere o 18 mld. korun více.²² Argumentovalo tedy výnosem jen o málo vyšším, než kolik činí průměrný odhad ztráty na korporátní dani v důsledku agresivní daňové optimalizace. V souvislosti s výběrem korporátní daně však ministerstvo žádné razantní kroky, podobné zavedení EET, nepodniklo.

Primárním důsledkem úniku korporátních daní jsou, tak jako v případě všech dalších daňových úniků, nižší příjmy státního rozpočtu. Znamená to méně prostředků na rozvoj kvalitních veřejných služeb, občanské vybavenosti či investic do infrastruktury. Ani moderní a dostupné zdravotnictví nebo kvalitní školství se neobejde bez veřejných zdrojů.

Korporátní daňové úniky ale nemají pouze rozpočtové dopady. Fenomén daňových rájů pomáhá vytvářet extrémní nerovnosti v řadě zemí bohatého i chudého světa. Podle studie Oxfamu²³ z roku 2016 62 nejbohatších obyvatel světa vlastní tolik, co nejchudší 3,5 miliardy obyvatel naší planety. Pro ilustraci: 62 lidí se pohodlně vejde do většího autobusu. Zároveň, zatímco bohatství nejmajetnějších 62 lidí narostlo od roku 2010 o 45%, majetek chudé poloviny obyvatel světa se snížil o 38%. Tento stav přispívá v řadě států ke společenské a politické nestabilitě, která se v případě, že tento trend bude pokračovat, může dále zhoršovat.

Česká republika vychází ze statistik jako jedna ze zemí s nejvyšší mírou nerovnosti na světě.²⁴ Nicméně i Češi vnímají obcházení příjmových daní jako **příklad dvojích standardů**, tzn. pro velké firmy a majetné jednotlivce platí jiná pravidla, než pro zbytek společnosti (viz graf 1).²⁵ Na první pohled jsou důsledky této situace méně patrné, o to jsou však závažnější. Lidé si velkými daňovými podvody omlouvají ty své malé, což dále zhoršuje daňovou morálku.²⁶ Pocit nespravedlnosti nakonec oslabuje důvěru ve stát a jeho instituce.²⁷ Ani jedno není pro vnitřně soudržnou společnost dobrý předpoklad.

20 Tamtéž.

21 Stanovisko Ministerstva financí k tématům Otázek Václava Moravce, 17. 4. 2016. Dostupné na <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2016/reakce-ovm-24594>.

22 Schillerová A.: Evidence tržeb se opírá o pevné základy. Dostupné na <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/v-mediich/2017/alena-schillerova-evidence-trzeb-se-opir-27283>.

23 An Economy for the 1%: How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped, Oxfam working paper, January 2016. Dostupné na https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf.

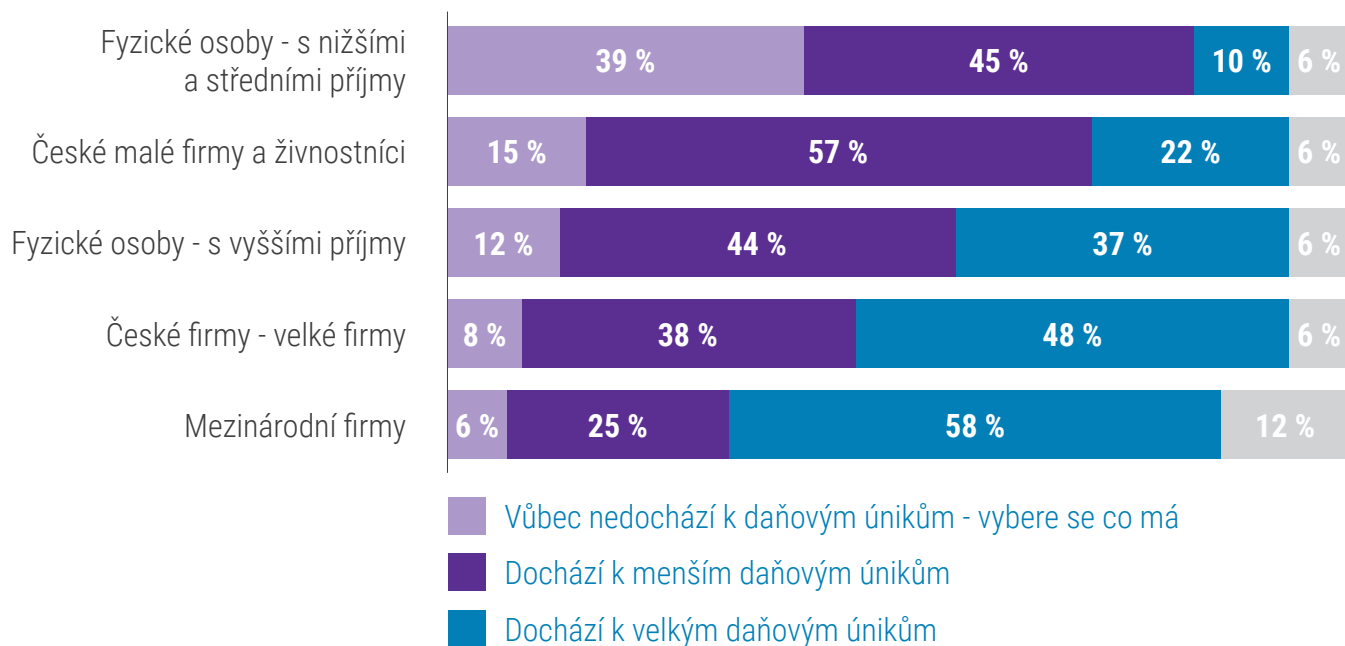
24 Například dle nejnovějších dat Světové banky s ohledem na Gini Index pro 140 zemí patří ČR mezi země s nejvyšší finanční nerovností. Barr, C.: Inequality index: where are the world's most unequal countries?, Guardian, 25. 4. 2017. Dostupné na <https://www.theguardian.com/inequality/datablog/2017/apr/26/inequality-index-where-are-the-worlds-most-unequal-countries>.

25 Prezentace výsledků průzkumu veřejného mínění je dostupná na https://glopolis.org/_press/cesi-jsou-kriticti-k-danovym-unikum-velkych-firem-mensi-uniky-jimi-omlouvaji.

26 Průzkum veřejného mínění: Češi jsou kritičtí k daňovým únikům u velkých firem, menší úniky jimi omlouvají, Median pro Glopolis zveřejněný 22. 2. 2016. Průzkum se uskutečnil ve dnech 7. až 25. 11. 2015 na vzorku 1004 respondentů ze všech krajů ČR ve věku 18–65 let. Dostupné na https://glopolis.org/_press/cesi-jsou-kriticti-k-danovym-unikum-velkych-firem-mensi-uniky-jimi-omlouvaji.

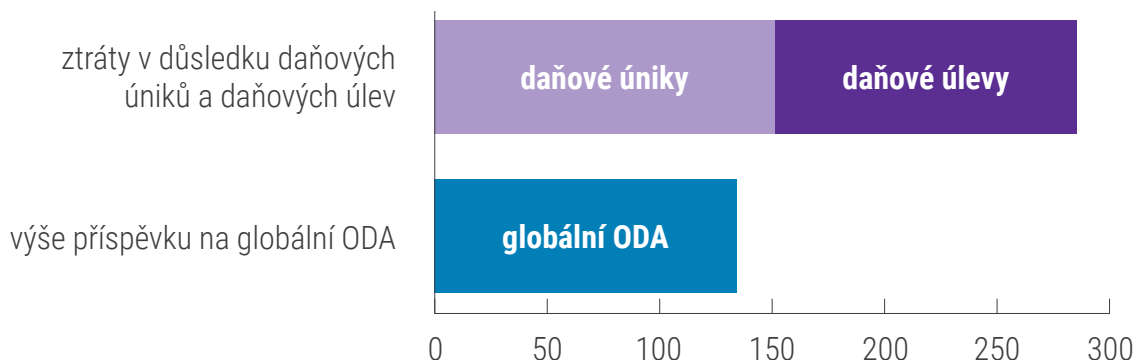
27 Prokop, D.: Úvod do praktické sociologie: Soumrak státu. Daňové ráje – brzda třetího světa, Právo, 26. 4. 2016. Dostupné na <https://www.novinky.cz/kultura/salon/401397-uvod-do-prakticke-sociologie-soumrak-statu-danove-raje-brzda-tretiho-sveta.html>.

Graf 1: Názory na frekvenci daňových úniků podle typů poplatníků

Daňové úniky velkých mezinárodních firem mají ještě jeden významný dopad – nejvíce na ně doplácí chudé rozvojové země. Roční ztráty z daňových úniků jsou v případě těchto zemí vyšší než celkový objem globální rozvojové pomoci (viz graf 2).

Graf 2: Daňové ztráty v kontextu rozvojových zemí (v mld. USD ročně)

Zdroj: Action Aid²⁸ a OECD.

Představitelé České republiky, podobně jako zástupci ostatních bohatých zemí, často připomínají, že pro dlouhodobý a udržitelný rozvoj chudých zemí je nutné, aby se postavily na vlastní nohy, mobilizovaly vlastní zdroje a zbavily se závislosti na zahraniční pomoci. Pokud to myslí opravdu vážně, pak zacelení mezer v mezinárodních pravidlech, kvůli kterým přicházejí rozvojové země **o stovky milionů dolarů ročně**, je logickým krokem.

Stabilní situace v chudých zemích je v zájmu České republiky. I proto se v naší analýze zaměřujeme na to, zda české politické strany vnímají tento globálně-rozvojový aspekt korporátních daňových úniků a orientují se v této souvislosti v návrzích mezinárodních institucí.

28 Glopolis a FoRS. Mediální brief před konferencí v Addis Abebě o financování rozvoje. Dostupné na https://glopolis.org/_press/tz-statnici-miri-na-mezinarodni-konferenci-osn-o-budoucnosti-financovani-globalniho-rozvoje-v-addis-abebe-cesky-premier-i-ministri-zustavaji-doma.

1.4 KLÍČOVÉ LEGISLATIVNÍ NÁVRHY

V globalizované ekonomice, kde se kapitál pohybuje takřka bez zábran, bývá pro daňové úřady, jejichž kompetence končí na hranicích, velmi složité – často nemožné – zdanit veškeré zisky, které vznikají na území jejich domovského státu. Efektivita ryze národních opatření je při boji s korporátními daňovými úniky velmi omezená. Řešení tohoto problému spočívá především v mezinárodní spolupráci a dodržování společných principů a pravidel.

V této části stručně nastíníme hlavní iniciativy na úrovni EU, do jejichž vyjednávání byla prostřednictvím Rady EU (zejména Rady ministrů financí a hospodářství, tzv. ECOFIN) zapojena i vláda ČR. V obecné rovině bývají vlády velmi často nakloněny návrhům, které omezují daňové úniky, **konkrétní legislativní návrhy** nicméně umožňují ověřit, nakolik jsou připraveny učinit v této oblasti jednoznačná politická rozhodnutí. V naší analýze tak představují „test“ odhodlanosti politických stran problematiku korporátních daňových úniků skutečně řešit.

V březnu 2015 byl Evropskou komisí představen tzv. balíček pro daňovou transparentnost²⁹, který obsahoval několik návrhů na zlepšení transparentnosti a výměnu informací mezi daňovými úřady v rámci EU. V návaznosti na něj byla v prosinci 2015 Radou EU přijata směrnice o automatické výměně informací přeshraničních daňových rozhodnutí.³⁰

V červnu 2015 pak Evropská komise přijala akční plán pro spravedlivější a efektivnější zdaňování příjmů právnických osob v EU, v rámci něž mimo jiné avizovala znovunastartování iniciativy společného konsolidovaného základu daně z příjmu právnických osob (tzv. CCCTB), jehož původní návrh se datuje do roku 2011.³¹

V lednu 2016 byl představen tzv. balíček proti vyhýbání se daňovým povinnostem.³² Jeho cílem bylo zajistit, že jsou daně placeny tam, kde opravdu vzniká ekonomická hodnota. Balíček obsahoval dva návrhy směrnic: směrnice proti praktikám vyhýbání se daňovým povinnostem (ATAD) a novelu existující směrnice o administrativní spolupráci, kterou byla implementována dohoda OECD o povinném reportování hospodářských výsledků podle jednotlivých zemí daňovým správám.

Směrnice ATAD byla důležitá mimo jiné také proto, že zahrnovala implementaci hned několika doporučení OECD BEPS projektu. Do těch patřilo například omezení možnosti odečítat úroky z daňového základu firem (BEPS akce 4), zavedení tzv. CFC pravidel pro ovládané zahraniční společnosti (BEPS akce 3) a pravidel pro tzv. hybridní nesoulady (BEPS akce 2).³³

Na jaře 2016 byl v oblasti transparentnosti představen návrh směrnice na povinné veřejné vykazování hospodářských výsledků podle jednotlivých zemí (tzv. public country-by-country reporting, public CBCR).³⁴ Následoval také návrh na zavedení povinně veřejných rejstříků skutečných vlastníků v rámci novely čtvrté směrnice proti praní špinavých peněz (tzv. Anti-Money Laundering Directive, AMLD).³⁵

29 Evropská komise v březnu 2015 představila návrh balíčku pro daňovou transparentnost. Dostupné na http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/tax-transparency-package_en.

30 Finální text směrnice Rady (EU) 2015/2376 ze dne 8. prosince 2015, kterou se mění směrnice 2011/16/EU, pokud jde o povinnou automatickou výměnu informací v oblasti daní. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2376&from=DE>.

31 Evropská komise v červnu 2015 představila akční plán pro spravedlivější a efektivnější zdaňování příjmů právnických osob v EU. Dostupné na http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/company_tax/fairer_corporate_taxation/com_2015_302_en.pdf.

32 Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě; balíček proti vyhýbání se daňovým povinnostem: další kroky k dosažení efektivního zdaňování a větší daňové transparentnosti v EU, 28. 1. 2016. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0023&from=EN>.

33 Text směrnice proti praktikám vyhýbání se daňovým povinnostem, 28. 1. 2016. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016PC0026&from=EN>.

34 Směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/34/EU, pokud jde o zveřejňování informací o dani z příjmu ze strany některých podniků a poboček. Dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016PC0198&from=EN>.

35 Návrh revize směrnice AML. Dostupné na http://ec.europa.eu/justice/criminal/document/files/aml-directive_en.pdf.

V říjnu 2016 byl zveřejněn tzv. reformní balíček pro korporátní daně. Jeho součástí byl návrh na dvě směrnice zavádějící tzv. společný základ daně z příjmu bez a s konsolidací (CCTB³⁶ a CCCTB³⁷), návrh na zavedení mechanismu pro řešení sporů u dvojího zdanění a návrh směrnice ATAD 2 rozšiřující působnost pravidel pro hybridní nesoulady na třetí země.

Za hlavní legislativní návrhy, které zůstávají otevřeny a o kterých bude zcela jistě rozhodovat Poslanecká sněmovna a vláda vzešlé z voleb, považujeme zavedení povinně veřejných rejstříků skutečných vlastníků, veřejné vykazování hospodářských výsledků podle jednotlivých zemí pro velké nadnárodní korporace a zavedení harmonizace pravidel pro stanovení základu daně u mezinárodních firem a jejich konsolidace. Na tyto návrhy se v naší analýze zaměříme, a proto je níže představíme trochu podrobněji.

1.5 KLÍČOVÁ AGENDA PRO NOVOU SNĚMOVNU

Povinnost zavést rejstříky skutečných vlastníků v členských státech EU zavedla čtvrtá směrnice proti praní špinavých peněz. Cílem zavedení rejstříků je zvýšení možnosti dohledat, kdo je skutečný vlastník firmy, a posílit tak transparentnost firemního vlastnictví. Čtvrtá novela směrnice neurčila, zda mají být rejstříky vytvořeny veřejné nebo neveřejné (určila, že mají být přístupné veřejnosti na základě oprávněného zájmu), a dala tak členským státům na výběr, jak velkou míru transparentnosti zvolí.

Proč veřejné rejstříky skutečných vlastníků?

Transparentnost představuje současný trend v boji proti daňovým podvodům, organizovanému zločinu, korupci a financování terorismu. Bez znalosti vlastnické struktury nelze zamezit obcházení daní a dostupnost informací o skutečné vlastnické struktuře firem je proto jednou ze základních podmínek omezování agresivní daňové optimalizace. Znalost skutečného vlastníka firem je klíčová pro rozkrytí složitých daňových schémat a identifikaci tzv. „prázdných schránek“, jejichž smyslem je přesun zisků prostřednictvím vlastnických struktur společnosti s cílem dosáhnout nízkého či nulového zdanění. Veřejné rejstříky skutečných vlastníků mají také hospodářské opodstatnění. Firmy z daňových rájů mají tendenci se více zadlužovat cizím kapitálem, jsou ekonomicky méně stabilní, mají horší platební morálku a častěji upadají do insolvence.³⁸ Podobně jako veřejný sektor u veřejných zakázek i soukromý sektor může přístupem k informacím o skutečných vlastnících snížit obchodní riziko. Veřejné rejstříky také umožní větší veřejnou kontrolu. Příklady kauz jako LuxLeaks nebo Panama Papers ukazují, jak důležitou roli hrají při odhalování podvodů, korupce či praní špinavých peněz organizace občanské společnosti či investigativní novináři.

Pozice ČR: Přes původní neochotu návrh podpořit ČR v tuto chvíli podporuje plnou veřejnost rejstříků.

Některé státy již schválily rejstříky skutečných vlastníků firem umožňující přístup veřejnosti bez omezení. Konkrétně se jedná o Dánsko, Francii, Slovinsko a Velkou Británii (jen pro obchodní společnosti). Z nečlenských zemí lze přidat ještě Norsko. Veřejný rejstřík plánuje zavést také Finsko, Německo a Nizozemsko.³⁹

Většina států – včetně České republiky – ovšem zvolila cestu menší transparentnosti. Pozměňovací návrh poslance KDU-ČSL Jaroslava Klačky prosazující plnou veřejnost rejstříků při schvalování transpozice směrnice

36 Směrnice Rady o společném základu daně z příjmu právnických osob, 25. 10. 2016. Dostupné na http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:50e07d41-9b7f-11e6-868c-01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1&format=PDF.

37 Návrh Směrnice Rady o společném konsolidovaném základu daně z příjmů právnických osob (CCCTB), 25. 10. 2016. Dostupné na <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/CS/COM-2016-683-F1-CS-MAIN.PDF>.

38 Bisnode: Firmy z daňových rájů jsou rizikovější, hrozí jim častěji bankrot. Dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1831631-bisnode-firmy-z-danovych-raju-jsou-rizikovejsi-hrozi-jim-casteji-bankrot>.

39 Kdo klepe na dveře daňových rájů. Role Evropy v mezinárodním daňovém systému 2016. EURODAD, prosinec 2016. Dostupné na <http://www.eurodad.org/files/pdf/1546667-survival-of-the-richest.pdf>.

neprošel. V Česku by měl být **rejstřík spuštěn** k 1. 1. 2018. Novináři a zástupci organizací občanské společnosti však budou muset o přístup k údajům v rejstříku speciálně žádat a prokazovat oprávněný zájem do rejstříku nahlédnout, přičemž není jasné, zda jej dostanou.

V návaznosti na aféru Panama Papers Evropská komise v červenci 2016 směrnicí znovu otevřela s návrhem zavést v rámci EU povinně veřejné rejstříky skutečných vlastníků. Ukazuje se totiž, že je to právě občanská společnost a investigativní novináři, kteří dokáží vhodně doplňovat státní orgány ve veřejné kontrole a upozorňovat na problematiku kauzy. Zároveň úplný přístup veřejnosti zvyšuje možnost odhalení a s tím i reputační riziko, což může některé společnosti i samotné vlastníky odradit od skrývání jejich vlastnictví. V současné chvíli se návrh na povinné zavedení veřejných rejstříků nachází ve vyjednávání mezi Evropským parlamentem, který plnou veřejnost podporuje, a členskými státy, které se snaží plně veřejnosti zabránit.

Příští Poslanecká sněmovna tak může rozhodovat o úplném zveřejnění rejstříků skutečných vlastníků, do kterých je nyní možný přístup pouze na základě prokázání tzv. oprávněného zájmu.

Veřejné podávání zpráv podle jednotlivých zemí (tzv. public CBCR) je také návrh pramenící z potřeby větší transparentnosti a veřejné kontroly. V tomto případě se však týká účetnictví firem. Více informací a zveřejnění účetních dat podle jednotlivých zemí má firmám zabránit v účelovém přesouvání zisků do výhodných daňových jurisdikcí, přestože k reálné hospodářské aktivitě dochází jinde. Firmy mají již dnes povinnost tato data podávat daňovým úřadům v neveřejné podobě. Vysoký objem dat však znamená, že státní správa nemusí mít vždy kapacity firmy efektivně kontrolovat. To je další pádný argument pro povinnou veřejnost.

Návrh by měl platit pro všechny firmy s obratem vyšším než 750 milionů eur a pro všechny firmy mající aktivity v EU (tedy i pro firmy ze třetích zemí). Obdobná povinnost vykazování účetních dat dle jednotlivých zemí platí od roku 2014 pro banky.

Asi nejrozsáhlejší legislativou pro jednání v příštím období bude návrh na tzv. společný konsolidovaný základ korporátní daně (CCCTB). Evropská komise v říjnu 2016 představila návrh dvou směrnic, a to CCTB a CCCTB. Nejdříve bude projednáno CCTB, tedy zavedení jednotné sady pravidel pro výpočet zdanitelných zisků mezinárodních společností působících na území EU, a následně CCCTB, tedy konsolidace zisků. Od rozdělení jednání na dvě si Evropská komise slibuje větší šanci na prosazení svého záměru.

Společná pravidla pro výpočet daňového základu by měla být povinná pro všechny nadnárodní firmy s obratem nad 750 miliard euro ročně. Podniky s nižším obratem budou moci do systému vstoupit dobrovolně. Návrh Komise zároveň obsahuje možné daňové odpočty pro firmy za investice do vědy a výzkumu (R&D).

Proč potřebujeme veřejné CBCR?

Na základě výročních zpráv velkých mezinárodních společností dnes často nelze zjistit seznam zemí, ve kterých společnost působí. Zcela nedohledatelné jsou pak údaje o obratu, zisku, zaměstnancích nebo odvedených daních za jednotlivé země, ve kterých operují. Údaje uváděné po jednotlivých zemích mohou pomoci identifikovat podezřelé finanční toky a mohou být důvodem pro podrobnější zkoumání jejich ekonomické podstaty, respektive zkoumání, zda nejde jen o účelový transfer financí s cílem snížit daňový základ. Již samotná skutečnost, že CBCR informace budou veřejně dostupné, bude motivovat společnosti ke změně chování. Veřejné účetní údaje mohou ocenit i investoři, kteří budou mít k dispozici více dat o skutečné hospodářské kondici firem. Konečně, veřejný charakter dat bude důležitý také pro rozvojové země, které jsou daňovými úniky postiženy třikrát víc než státy OECD.

Pozice ČR: Pozice ČR je ve věci veřejného CBCR neutrální. ČR nesouhlasí s právním základem, na kterém je veřejné CBCR přijímáno. Podle jejího názoru by o tomto opatření nemělo být rozhodnuto na základě kvalifikované většiny, ale jednomyslně.

Jak pomůže C(C)CTB proti daňovým únikům?

Různorodost daňových pravidel v jednotlivých státech EU umožňuje velkým mezinárodním společnostem účelově přesouvat zisky a snižovat si daňové základy. Jako jedno z možných řešení Evropská komise (EK) navrhuje zavedení společného základu daně z příjmů právnických osob a společného konsolidovaného základu daně z příjmů právnických osob (CCTB resp. CCCTB). Návrhy komise vychází z principu tzv. unitary taxation. Jedná se o přístup, který na mezinárodní korporace nahlíží jako na jednu účetní jednotku, a tak i na jejich danění. Přijetí CCTB by v praxi znamenalo zavedení jednotné sady pravidel pro výpočet zdanitelných zisků mezinárodních společností působících na území EU. Odstranila by se tak řada rozdílů ve výpočtu základu daně, která firmy motivuje k účelovému přesouvání zisků. Přijetím CCCTB a zavedením tzv. konsolidace zisků by se mimo jiné zajistilo to, že se daně opravdu zaplatí tam, kde je reálná ekonomická aktivita. Mezi hlavní přínosy návrhu patří větší transparentnost a zjednodušení pravidel pro výpočet základu daně a snížení problému s převodními cenami a přeléváním zisků.

Pozice ČR: Pozice ČR je v tuto chvíli neutrální, respektive zdrženlivě pozitivní. ČR si je vědoma potenciálních pozitiv, ale záleží na finálních parametrech dohody.

Přijetím CCCTB a zavedením tzv. konsolidace zisků by došlo i k tomu, že se všechny zisky a ztráty z veškerých činností firem na území EU sečtou. Následně bude výsledek společnosti nebo skupiny rozdělen mezi jednotlivé státy na základě definovaných kritérií (např. kombinace faktorů: aktiva, zaměstnanci, tržby) a ty by na daný podíl aplikovaly svoji daňovou sazbu. Návrh společného základu daně tedy v žádném případě nenavrhuje sjednocení daňových sazeb. Evropská komise vnímá návrh jako pro-tržní ve smyslu posílení konkurenceschopnosti a očekává také snížení administrativní náročnosti pro firmy, jelikož místo 27 různých sad pravidel pro výpočet daňového základu bude existovat pouze sada jedna.

Podle výsledků výzkumu doc. Danuše Nerudové z Mendelovy univerzity, která se zabývá ekonomickým modelováním možných přínosů sjednocení způsobu výpočtu daňového základu v rámci EU, může ČR díky CC(C)TB ročně získat 231 388 tis. eur. To je až o šest miliard korun navíc do státní kasy.⁴⁰

Zapomínat nesmíme ani na globální úroveň daňových reforem. Pokud existuje konsensus o tom, že eroze daňového základu a přesouvání zisků znamená globální problém, potom by měl být konsensus i o tom, že je potřeba hledat globální řešení, a to v rámci globálního dialogu. Většina zemí světa ale v tuto chvíli není do rozhodování o podobě nových pravidel – ke kterému dochází na půdě OECD – plnohodnotně zapojena. Již od roku 2001 proto rozvojové země žádají o vytvoření globálního mezivládního daňového orgánu v rámci OSN, tzv. Global Tax Body, který by doopravdy zohledňoval jejich potřeby. Toto fórum by mělo převzít aktuální roli OECD a stát se hlavní platformou pro vytváření mezinárodních daňových pravidel a hledání opravdu globální daňové reformy. Zavedení tohoto orgánu se zatím nepodařilo dosáhnout kvůli negativnímu stanovisku především rozvinutých států.⁴¹

40 Nerudová D., Solilová V.: Společný (konsolidovaný) základ daně: Dopady na ČR, článek pro web danoverreformy.cz, 23. 11. 2016. Dostupné na <http://www.danoverreformy.eu/korporatni-dane/articles/spolecny-konsolidovany-zaklad-dane-dopady-na-cr>.

41 Glopolis. Padesát odstínů daňových úniků: Role EU v neférovém globálním daňovém systému, Glopolis 2015. Dostupné na <https://glopolis.org/publications/50-odstinu-danovych-uniku>.

2. METODOLOGIE: NA CO SE V ANALÝZE ZAMĚŘUJEME

V této části stručně popisujeme metodologii, kterou jsme v rámci analýzy zvolili. Objasňujeme, jakým způsobem jsme vybrali politické strany, na jakou část jejich programů jsme se zaměřili a z jakých informačních zdrojů jsme vycházeli.

Co se týče výběru analyzovaných politických stran, zvolili jsme jako pomůcku pro jejich určení výsledky průzkumů veřejného mínění čtyř agentur, a to STEM, Median, CVVM a Kantar/TNS AISA v období od dubna⁴² do června⁴³ 2017.

Pokud se politická strana umístila alespoň dvakrát nad dvěma procenty podpory, a to alespoň u dvou agentur, byla do analýzy zařazena. Kvůli rozpadu koalice KDU-STAN v průběhu léta jsme se rozhodli analyzovat obě volební strany. Analyzovány tak byly programy deseti politických stran a uskupení, konkrétně hnutí ANO, České strany sociálně demokratické (ČSSD), Komunistické strany Čech a Moravy (KSCM), Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové (KDU-ČSL), Občanské demokratické strany (ODS), Starostů a nezávislých (STAN), TOP 09, Strany přímé demokracie – Tomio Okamura (SPD), Pirátské strany (PS) a Zelených (Z).

V analýze jsme se zaměřili na hlavní změny, které strany navrhují v souvislosti s daňovým systémem, zejména nás zajímaly změny v oblasti zdanění příjmů. Primárně nás zajímalo, zda a jak politické strany ve svých programech řeší problémy související s přesunem zisků do daňových rájů a efektivním výběrem daní, jak se dívají na návrhy, které se v této souvislosti objevují na mezinárodní úrovni (viz kapitola 2), případně jaká další řešení v této oblasti prosazují.

Výsledky naší analýzy strukturujeme do **tří tematických skupin**:

- hlavní změny daňového systému v oblasti přímých daní;
- význam mezinárodní spolupráce pro efektivní výběr korporátních daní;
- rozvojová dimenze daňových úniků.

V případě daňových úniků mají politické strany tendenci obecně souhlasit s tím, že jde o významný problém, ale často odmítají konkrétní návrhy řešení. Soulad obecného přístupu a připravenosti učinit konkrétní kroky jsme u jednotlivých stran testovali na příkladech čtyř politických agend (představených v 1. kapitole), a to konkrétně na přístupu k:

- novele čtvrté směrnice proti praní špinavých peněz (AMLD) a veřejným rejstříkům skutečných vlastníků;
- veřejnému vykazování hospodářských výsledků dle jednotlivých zemí (public CBCR);
- harmonizaci pravidel pro výpočet a konsolidaci základu daně z příjmu právnických osob (CCTB a CCCTB);
- vytvoření globálního mezivládního daňového orgánu pod záštitou OSN.

42 Volební průzkumy duben 2017: STEM. Dostupné na <https://www.stem.cz/stem-volebni-preference-duben-2017/>, MEDIAN, Kantar/TNS, http://www.ceskatelevize.cz/ct24/sites/default/files/1907018-trendy_ceska_2017_vlna_33_volebni_model.pdf, CVVM, https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4283/f9/pv170424.pdf.

43 Volební průzkumy červen 2017: STEM. Dostupné na <https://www.stem.cz/stem-volebni-preference-cerven-2017/>, MEDIAN, http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2017/06/MEDIAN_Snemovni_volebni_model_2017_06.pdf, Kantar/TNS, http://www.ceskatelevize.cz/ct24/sites/default/files/1927281-trendy_ceska_2017_vlna_34_kveten_model.pdf, CVVM https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4368/f9/pv170626.pdf.

V naší analýze jsme vycházeli z dostupných volebních programů a dokumentů, které politické strany zveřejnily do 15. 9. 2017. Odkazy na konkrétní zdroje uvádíme přímo v odkazech pod čarou v kapitolách věnovaných jednotlivým stranám. Zároveň jsme všechny vybrané politické strany požádali o rozhovor s jejich experty na ekonomickou či daňovou oblast. Z následujících stran se s námi sešli tito zástupci:

- [Andrej Babiš, předseda hnutí ANO, lídr ve Středočeském kraji;](#)
- [Jiří Dolejš, místopředseda ÚV KSČM, kandidát do Poslanecké sněmovny v Praze;](#)
- [Jan Skopec, člen ODS, lídr ve Středočeském kraji;](#)
- [Tibor Vansa, člen Pirátské strany, garant programového bodu Finance;](#)
- [Michal Berg, 2. místopředseda Zelených, lídr kandidátky v Jihomoravském kraji.](#)

Ostatní strany na naši žádost buď nereagovaly (SPD), nebo si jejich zástupci nenašli čas (KDU-ČSL, STAN, ČSSD, TOP09).

V případě, že se s námi zástupci stran sešli, informace z rozhovorů jsme zahrnuli do finální analýzy.

3. SROVNÁNÍ VOLEBNÍCH PROGRAMŮ

V této části srovnáváme obsah volebních programů jednotlivých stran z hlediska toho, jaké významné změny navrhují v oblasti přímých daní (zejména zdanění firem), jak vnímají nutnost mezinárodní spolupráce pro efektivní výběr daní, jaké návrhy jsou v tomto ohledu ochotni podpořit a do jaké míry zohledňují dopady daňových úniků mimo Českou republiku, konkrétně na rozvojové země. V našem srovnání vycházíme z volebních programů, případně z dalších programových dokumentů a rovněž z rozhovorů s těmi zástupci politických stran, kteří se s námi byli ochotni sejit. Podrobnější obsah daňových programů jednotlivých stran lze najít v kapitole 4.

HLAVNĚ JEDNODUŠE, PROGRESIVNĚ A ON-LINE

ANO, KDU-ČSL a ODS na předním místě svých daňových či finančních programů slibují stabilitu daňového systému. Všechny strany, jejichž programy jsme pročetli, zdůrazňují, že současný **daňový systém je třeba změnit**.

Na mysli mají zejména jeho **zjednodušení**, a to jak snížením počtu různých výjimek, tak způsobu placení daní. ANO, Piráti a Zelení v této souvislosti zmiňují elektronizaci systému, který by umožnil on-line platbu daní.

ANO, ČSSD, ODS a Zelení plánují **zrušit superhrubou mzdu**. Řada stran chystá u daní z příjmu i **změny sazeb**. ODS slibuje snížení daně na 15 % z hrubé mzdy, TOP 09 chce sjednotit sazbu pro fyzické a právnické osoby na 19 %. ČSSD chce zavést **daňovou progresi** pro 2 % lidí s nejvyššími příjmy. O progresivním zdanění „oligarchů“ píše ve svém programu i KSČM. Progresivita zdanění u příjmů fyzických osob vyplývá i z návrhu hnutí ANO, které chce zavést dvě sazby ve výši 19 % a 24 %. ANO, KDU-ČSL, ODS, Piráti, STAN a TOP 09 plánují či uvažují rovněž o **snížení odvodů na sociální pojištění**.

Vyšší zdanění příjmů v některých odvětvích plánuje hned několik stran, i když důvody pro jejich zavedení se liší. ČSSD chce zavést **progresivní zdanění u firem s vysokými zisky**, explicitně zmiňuje banky. KSČM chce progresivní zdanění zisků velkých korporací. Piráti v programu zmiňují přímo **sektorovou daň** pro banky, telekomunikace, vodárny a jiné trhy, kde je malá konkurence a zisk jde zpravidla do zahraničí. SPD chce přinutit společnosti ovládající trh s vodou a pobírající dotace v energetice **reinvestovat** polovinu příjmů zpět v ČR. Zelení chtějí posílit roli **ekologických daní** a zavést daňovou progresi na základě principu „kdo znečišťuje, ať platí“. Zásadně **proti sektorovým daním** jsou ODS a STAN. Starostové navíc navrhují, aby korporace, které své zisky reinvestují v ČR, platily z této části **nižší či nulové daně**. K reinvesticím chtějí zahraniční firmy motivovat i KSČM, Pirátská strana a Zelení, neuvádějí však konkrétní návrhy.

ANO, ČSSD a STAN se rovněž chtějí zaměřit na různé **daňové úlevy**, které prospívají zejména velkým firmám a slibují v této souvislosti úpravy systému, které pomohou středním a malým podnikům. ODS slibuje až dvojnásobně vyšší odpisy pro střední a malé podniky. O podpoře malých a středních podniků proti velkým korporacím se zmiňuje v programu i TOP 09, není však zřejmé, zda jí chce dosáhnout i daňovými nástroji. Zelení chtějí daňové úlevy racionalizovat s ohledem na reálné potřeby vyplývající z ekonomického cyklu a hospodářské strategie státu.

Zelení ve své programu zmiňují i zavedení některých **nových daní**. Jde o daň z finančních transakcí na úrovni EU, jež by se měla stát jedním z vlastních zdrojů unijního rozpočtu. Dále uvádějí zdanění letenek, jehož výnos by měl být využit na financování mezinárodní rozvojové spolupráce a odstraňování následků klimatické změny.

Pokud budou chtít politické strany realizovat alespoň část ze svých programových slibů, pak lze s jistotou říci jedno: ať už ve vládě zasednou kterékoli z nich, stabilita daňového systému je to poslední, co lze očekávat.

DAŇOVÉ ÚNIKY JEN DOMA NEVYŘEŠÍME

Jedinými stranami, které ve svých volebních programech ani dalších dokumentech nezmiňují problém s **přesuny zisků do daňových rájů a nutnost mezinárodní spolupráce pro efektivní výběr daní**, jsou ODS, SPD a STAN. U ostatních stran se značně liší prostor, který tomuto tématu věnují, a míra konkrétnosti, jaká opatření v tomto směru navrhují.

Nejpodrobnější je v tomto ohledu program Zelených. Zastavení vyvádění zisků nadnárodních firem do daňových rájů označují za jednu z priorit své finanční kapitoly i Piráti a jako důležité toto téma vychází i z programových dokumentů ČSSD a KDU-ČSL.

Jasná podpora lepšímu **rozkrývání vlastnických struktur firem a svěřeneckých fondů** prostřednictvím veřejného přístupu do registru skutečných vlastníků se objevuje v programu Zelených. I když v programu se tento závazek explicitně neobjevuje, zástupce Pirátské strany veřejný registr při rozhovoru podpořil. TOP 09 ve svém volebním programu slibuje pokračovat v procesu rozkrývání konečných vlastníků, není však jasné, zda jej chce uplatnit na všechny společnosti, nebo jen na ty, které se ucházejí o veřejné zakázky. Podle rozhovoru se zástupcem KSČMby s veřejnými rejstříky skutečných vlastníků neměla mít jeho strana problém. Rovněž zástupce hnutí ANO v rozhovoru projevila podporu veřejnému přístupu do rejstříků, byť měl výhradu proti zahrnutí rodinných svěřeneckých fondů. Zástupce ODS byl při schůzce vůči zvyšování transparentnosti skeptický, ODS se však diskusi na toto téma nebrání. V případě ČSSD, KDU-ČSL⁴⁴, SPD a STAN není názor na vyšší transparentnost vlastnických struktur znám.

V otázce větší **transparentnosti účetnictví velkých mezinárodních korporací** je situace obdobná jako v případě skutečných vlastníků. Jasnou podporu veřejného přístupu k těmto informacím deklarují ve svém programu Zelení. Pirátská strana podporu potvrdila při rozhovoru. Rovněž zástupci ANO a KSČM v rozhovorech deklarovali, že s tímto návrhem nemají jejich strany problém. ODS je i k tomuto návrhu skeptická, diskusi se však nebrání. Postoje ostatních stran – ČSSD, KDU-ČSL, SPD, STAN a TOP 09 se nám nepodařilo zjistit.

Z témat, na která jsme se v této analýze zaměřili, získává největší pozornost politických stran **spolupráce v EU při koordinaci pravidel pro zdaňování zisků nadnárodních korporací**. V principu s tímto krokem přímo v programu souhlasí ČSSD, KDU-ČSL, Piráti a Zelení. TOP 09 v programu slibuje, že se plně zapojí do globálních a evropských iniciativ v oblasti efektivního výběru daní. Není však jasné, zda z toho vyplývá přímá podpora harmonizace a konsolidace daňového základu v EU. Z rozhovorů se zástupci dalších stran vyplynulo, že rovněž ANO s tímto postupem v zásadě souhlasí, svůj souhlas podmiňuje konečnou podobou návrhu a jeho dopady na ČR. KSČM je v tomto ohledu zdrženlivá. ODS je proti jakékoli harmonizaci, za níž spatřuje první krok ke sjednocení sazeb. Strany SPD a STAN ve svých programech toto téma neřeší a jejich postoje se nám nepodařilo zjistit.

Obsah programů v této oblasti lze shrnout tak, že většina stran si uvědomuje, že efektivní výběr daní zejména od nadnárodních korporací nelze řešit pouze na národní úrovni. Až na výjimky však ve svých programech neuvádějí, která opatření na mezinárodní úrovni považují za důležitá. Zdá se, že řada z nich v této agendě nemá ještě zcela jasný názor.

CHYBĚJÍCÍ ROZMĚR DAŇOVÝCH ÚNIKŮ

Žádná z politických stran v našem výběru v rámci programu přímo nepromyšlí **řešení mezinárodních daňových úniků z hlediska jejich dopadů na rozvojové země**.

Zelení při rozhovoru nicméně doplnili, že se obecně hlásí k principům globální odpovědnosti a tento rozměr vnímají jako důležitý i v daňové agendě. Zástupce Pirátské strany při rozhovoru doplnil, že jeho strana podporuje výměnu daňových informací se zástupci rozvojových zemí, na vytvoření mezivládního daňového orgánu pod záštitou OSN nicméně nemají v tuto chvíli vytvořený názor.

Zástupci stran ANO, KSČM a ODS, jichž jsme se na rozvojový rozměr daňových úniků ptali v rozhovoru, potvrdili, že nad tímto tématem se jejich strany hlouběji nezamýšlí. Zástupce ODS nicméně doplnil, že jeho strana není obecně zastáncem vytváření nových struktur globálního vládnutí, v nichž spatřuje nebezpečí pro demokracii.

Názory ostatních stran – ČSSD, KDU-ČSL, SPD, STAN a TOP 09 – na tuto otázku se nám nepodařilo zjistit.

Z naší analýzy vyplynulo, že politické strany řeší daňové úniky především z české perspektivy (pokud je řeší). Tedy z hlediska toho, jaký dopad mají daňové ráje na Českou republiku, respektive jaké přínosy mohou

⁴⁴ V této souvislosti je však vhodné zmínit, že v roce 2016 při schvalování zákona, jímž se zřizovala evidence skutečných majitelů, prosazoval veřejný přístup do této evidence poslanec za KDU-ČSL Jaroslav Kláška. Viz jeho pozměňovací návrh dostupný na <http://www.psp.cz/doc/00/12/74/00127419.pdf>.

plynout z jejich regulace. I když u některých stran lze očekávat, že by rozvojovou dimenzi v relevantních momentech zohlednily, obecně lze konstatovat, že naprostá většina domácích politických stran nepromýšlí dopad českých či evropských pravidel za hranicemi státu a kontinentu. Přičemž právě promýšlení vlivu politik a chování na národní úrovni na globální prostředí představujeno, významný rozměr politického uvažování moderních, vyspělých společností.

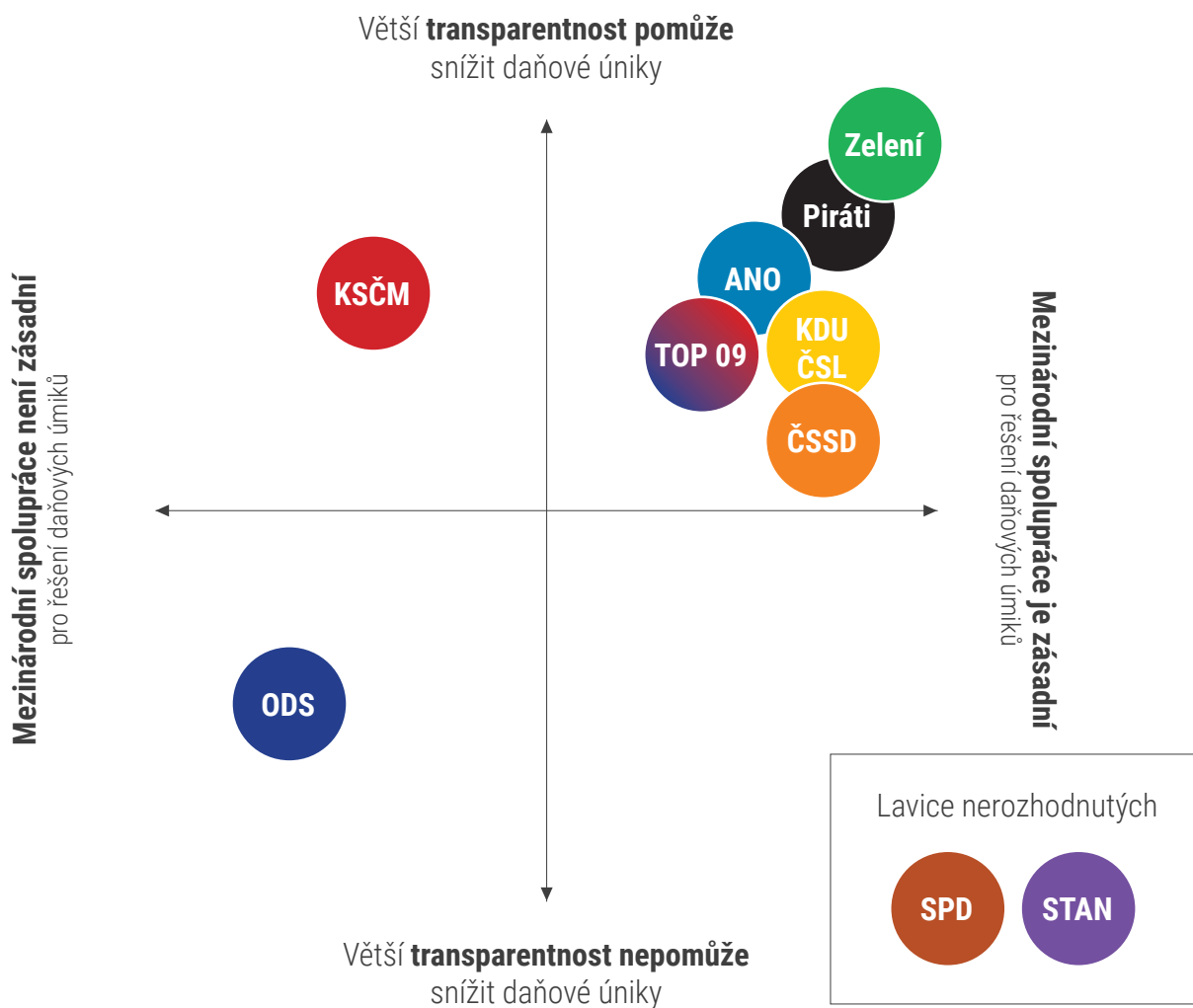
Tabulka: Rychlé srovnání daňových programů jednotlivých stran*

	ANO	ČSSD	KDU-ČSL	KSČM	ODS	Piráti	SPD	STAN	TOP 09	Zelení
ZMĚNY DAŇOVÉHO SYSTÉMU V OBLASTI PŘÍMÝCH DANÍ										
Zjednodušení daňového systému	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Elektronizace výběru daní	✓			✓		✓				✓
Zrušení superhrubé mzdy	✓	✓			✓					✓
Daňová progresse	✓	✓		✓						
Zavedení sektorových daní		✓		✓	×	✓	✓	×		✓
Snížení daňové sazby u daní z příjmu u FO a/nebo PO					✓					
Snížení odvodů na sociální pojištění	✓		✓		✓	✓		✓	✓	
Daňové úlevy prospívající středním a malým podnikům	✓	✓			✓			✓	✓	
Nové daně										✓
Motivace k reinvesticím				✓		✓	✓			✓
VÝZNAM MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE PRO EFEKTIVNÍ VÝBĚR KORPORÁTNÍCH DANÍ										
Řešit daňové úniky/efektivní výběr daní na mezinárodní úrovni	✓	✓	✓	✓		✓			✓	✓
Veřejný registr skutečných vlastníků	✓*			✓	◇	✓			✓*	✓
Zveřejňování hospodářských výsledků po jednotlivých zemích	✓			✓	◇	✓				✓
Koordinace pravidel pro zdaňování zisků korporací	✓*	✓	✓	◇	×	✓			✓*	✓
ROZVOJOVÁ DIMENZE DAŇOVÝCH ÚNIKŮ										
Ochota promýšlet rozvojovou dimenzi daňových pravidel						✓				✓

* Autoři jsou přesvědčeni, že srovnání odpovídá informacím získaným z programů a rozhovorů. Míra detailnosti se v jednotlivých volebních programech nicméně liší, proto je nutné srovnání brát jako přibližné.

- ✓ Pokud se opatření v programu objevuje nebo o něm strana uvažuje (např. bylo zmíněno v rozhovoru);
- × pokud se objevuje explicitní a zásadní nesouhlas;
- ◇ pokud strana spíše nesouhlasí nebo je k opatření skeptická;
- * pokud je souhlas pouze obecný (např. není zřejmé, zda souhlasí s konkrétním opatřením) nebo je jen částečný.

Graf 3: Význam, jaký jednotlivé strany přikládají transparentnosti a mezinárodní spolupráci pro zamezení daňových úniků.

Srovnání stran komplikuje nedostatek informací. V případě SPD a STAN jich bylo k dispozici tak málo, že jsme strany umístili na „lavici nerozhodnutých“. V grafu odlišujeme, zda strana deklaruje (ne)podporu transparentnosti a mezinárodní spolupráci explicitně v programu nebo ji zmínila v rozhovoru.

4. Z DAŇOVÝCH PROGRAMŮ POLITICKÝCH STRAN

V této části představujeme shrnutí hlavních bodů daňového programu jednotlivých stran se zaměřením na prioritní témata naší analýzy. Daný souhrn tedy nelze brát jako souhrn všech daňových návrhů, s nimiž strana přichází. V textu využíváme i informací z rozhovorů se zástupci stran, kteří byli ochotni se s námi sejit.

4.1 Hnutí ANO

Ve svém programu hnutí ANO slibuje zejména **stabilní a předvídatelné prostředí** a využití informačních technologií. Nejzajímavějším bodem v kontextu daní z příjmu je zrušení superhrubé mzdy a zavedení dvou sazeb ve výši 19 a 24 %.

Z rozhovoru s Andrejem Babišem vyšly najevo další ambiciózní plány. Jde o plány na vytvoření webového portálu „Moje daně“ a zavedení samo-vyměřování daní. Hnutí ANO by rovněžběhem příštího volebního období rádo prosadilo **zcela nový zákon o dani z příjmu**. Z rozhovoru rovněž vyplynulo, že ANO **nepodporuje daňové pobídky** pro zahraniční investory a chce dohlédnout na to, aby se daňové úlevy v oblasti vědy a výzkumu uplatňovaly jen v případech, kdy firmy investují do reálných inovací, a nebyly zneužívány pro umělé snižování daňového základu. Jako problém ANO vnímá vysoký odliv kapitálu z České republiky. I z toho důvodu slibuje, že **nebude rušit daň z dividend**.

Termín „*daňové úniky*“ se v programu objevuje pouze v odkazu na úspěšná opatření, která „*do rozpočtu přinesla stovky miliard korun navíc*“⁴⁵. Výraz „daňový ráj“ se v programu neobjevuje.

V knize *O čem sním, když náhodou spím*, Andrej Babiš nicméně zmiňuje, že **nechce, aby se z České republiky stal daňový ráj**, který bude konkurovat nízkými sazbami.⁴⁶ Dále v knize kritizuje daňové ráje, kvůli kterým „*stát přichází o desítky miliard korun ročně*“⁴⁷. Jako příklad zemí, které vykazují znaky daňových rájů, jmenuje Nizozemsko, v rozhovoru přidal ještě Lucembursko, Kypr a Maltu.

V souvislosti s návrhy Evropské komise se lze spoléhat pouze na informace z rozhovoru s Andrejem Babišem. Z nich vyplývá, že hnutí ANO **nebude mít problém s podporou veřejného vykazování hospodářských výsledků velkých nadnárodních firem** podle jednotlivých zemí, stejně jako se zavedením veřejných registrů skutečných vlastníků, byť zde má výhradu k zahrnutí rodinných trustů. Podobně předseda hnutí ANO **nevidí problém s harmonizací pravidel pro výpočet daňového základu** velkých nadnárodních firem v rámci EU. Problém však vidí v případě konsolidace zisků. V této souvislosti zdůrazňuje, že bude záležet na výpočtu, podle něhož by měly být zisky firem rozdělovány mezi národní státy. Pokud by pravidla pro jejich rozdělení byla nepříznivá pro příjem státního rozpočtu ČR, bylo by hnutí ANO proti návrhu. Je však ochotno o tématu jednat.

Rozvojové dopady daňových rájů na situaci v rozvojových zemích hnutí ANO ani jeho lídr neřeší.

45 Hnutí ANO. Teď nebo nikdy. Program hnutí pro volby do Poslanecké sněmovny 2017, str. 10. Dostupné na <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>.

46 Babiš Andrej: O čem sním, když náhodou spím. Vize 2035 pro Českou republiku, pro naše děti, str. 45. Dostupné na <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/o-cem-snim-kdyz-nahodou-spim.pdf>.

47 Babiš Andrej: O čem sním, když náhodou spím. Vize 2035 pro Českou republiku, pro naše děti, str. 220. Dostupné na <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/o-cem-snim-kdyz-nahodou-spim.pdf>.

4.2 Česká strana sociálně demokratická

Sociální demokraté přicházejí v oblasti daní z příjmu s odvážnými plány. Chtějí zavést **progresivní daň**, a to jak u firem, tak u jednotlivců. V případě podniků chtějí zavést progresivní zdanění u firem s vysokými zisky. V této souvislosti zmiňují **banky**, které podle programu ČSSD „*dnes neúměrně těží ze svého postavení na českém trhu a vykazují vysoké zisky*“⁴⁸, z nichž podstatnou část odvádějí svým mateřským firmám. Soustředit se chtějí rovněž na ty daňové nástroje (např. odpočty), ze kterých těží jenom velké firmy. Slibují, že přenastaví systém **daňových odpočtů** tak, aby posiloval malé a střední podniky, kterým chtějí snížit daně. Progresivní zdanění u jednotlivců by se mělo týkat jen 2 % lidí s nejvyššími příjmy. Dále ČSSD v programu slibuje zavést 8% **dědickou a darovací daň** u majetku nad 50 milionů korun a 15% u majetku nad 100 milionů korun. Plánuje obnovit společné zdanění manželů a podobně jako ostatní strany slibuje zrušit superhrubou mzdu a zjednodušit placení daní, které bude „jednoduché, přehledné a rychlé“⁴⁹.

Zmínka o daňových rájích se objevuje hned v úvodním slově volebního lídra Lubomíra Zaorálka. Kromě zásadního odmítnutí „*daňových rájů pro vyvolené a daňového pekla pro ostatní*“⁵⁰, dobrý výběr daní spojuje zejména s prostředky potřebnými na rozvoj a modernizaci veřejných služeb a investic do infrastruktury. Sociální demokraté slibují, že odstraní daňové optimalizace pro velké firmy (jako např. korunové dluhopisy). Otevřeně **podporují „jednotný systém zdanění velkých firem v celé Evropě“**, od něhož si slibují snížení objemu nezdaněných prostředků, které odcházejí z České republiky.

Otázkám veřejné přístupnosti informací o skutečných majitelích firem a svěřeneckých fondů nebo veřejného vykazování hospodářských výsledků velkých nadnárodních firem podle jednotlivých zemí se ČSSD ve svém programu nevěnuje.

Rozvojová rovina daňových úniků se v programu ČSSD neobjevuje. Program alespoň odkazuje na cíle udržitelného rozvoje OSN, které obsahují závazek omezit pohyb nezákonných finančních prostředků a zlepšit mezinárodní prostředí pro výběr daní.⁵¹

48 ČSSD. Dobrá země pro život. Předvolební program pro volby 2017, str. 14. Dostupné na <https://www.cssd.cz/data/files/program-210x210-seda.pdf>.

49 ČSSD. Dobrá země pro život. Předvolební program pro volby 2017, str. 11. Dostupné na <https://www.cssd.cz/data/files/program-210x210-seda.pdf>.

50 ČSSD. Dobrá země pro život. Předvolební program pro volby 2017, str. 3. Dostupné na <https://www.cssd.cz/data/files/program-210x210-seda.pdf>.

51 Cíl16 – Mír, spravedlnost a silné instituce a 17 – Partnerství ke splnění cílů. Dostupné na <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>.

4.3 Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

V oblasti daní z příjmu KDU-ČSL ve svém programu slibuje částečné **zjednodušení a především stabilitu daňového systému**. Chce, aby daně a sociální pojištění bylo možné platit a spravovat na jednom místě.⁵²

V souvislosti s obcházením daní KDU-ČSL v programu slibuje, že **podpoří „koordinaci daňových základů na úrovni EU, která má vést k tomu, aby nadnárodní firmy danily příjmy v zemích, kde vznikají, a nikoli tam, kam případně přesunou zisky z důvodů nižšího místního zdanění“**⁵³. Dále chce zamezit masivnímu odlivu kapitálu a nezdaněného zisku do zahraničí. Neuvádí však, jakými prostředky toho chce dosáhnout. Více se toho ve volebním programu KDU-ČSL v souvislosti s přímými daněmi, daňovými úniky a daňovými ráji neobjevuje.

Nicméně v dokumentu *Základní směr politiky KDU-ČSL pro období 2017–2019* se strana poměrně ostře vymezuje vůči daňovým únikům. Nepovažuje je za triviální přestupek, „protože poškozují společnost, a to ekonomicky i morálně“⁵⁴. Ve stejném dokumentu strana zmiňuje potřebu „**mezinárodní daňové spravedlnosti**“⁵⁵. V této souvislosti KDU-ČSL zmiňuje, že zisky a příjmy se mají zdaňovat tam, kde jsou generovány, nespravedlivé, ničující daňové konkurenci je třeba nastavit hranice a „*daňové ráje musí být celosvětově postaveny mimo hru*“⁵⁶.

V souvislosti s registrem skutečných vlastníků či veřejným vykazováním hospodářských výsledků se ani v jednom z dokumentů neobjevuje žádné vyjádření. Kromě výše uvedeného citátu, ve kterém KDU-ČSL odkazuje na mezinárodní rozměr daňových úniků, se v dokumentech neobjevují konkrétnější návrhy, jak může Česká republika k omezení tohoto negativního fenoménu přispět.

52 KDU-ČSL. Zodpovědně pro společný domov, str. 4. Dostupné na <http://www.kdu.cz/getattachment/f3c301fb-b96a-4915-87e4-6ad5713164a3/Volebni-program-2017-2021.aspx>.

53 Tamtéž.

54 KDU-ČSL. Základní směr politiky KDU-ČSL pro období 2017–2019, str. 15. Dostupné na <http://www.kdu.cz/getattachment/0-nas/Dokumenty/Volebni-programy/Zakladni-smer-politiky-KDU-CSL-pro-obdobi-2017-2019.pdf.aspx>.

55 KDU-ČSL. Základní směr politiky KDU-ČSL pro období 2017–2019, str. 19. Dostupné na <http://www.kdu.cz/getattachment/0-nas/Dokumenty/Volebni-programy/Zakladni-smer-politiky-KDU-CSL-pro-obdobi-2017-2019.pdf.aspx>.

56 Tamtéž.

4.4 Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) podobně jako další strany ve svém programu zmiňuje potřebu **zjednodušit daňový systém**. Jednou z priorit je spravedlivější rozložení daňového břemene. Toho chce KSČM dosáhnout zavedením daňové úlevy pro občany s nízkými příjmy a **progresivním zdaněním zisků velkých „korporací a oligarchů“**⁵⁷, od čehož si komunisté slibují posílení příjmů do státního rozpočtu. Rovněž chtějí omezit „přesun kapitálu a jiných nefinančních aktivit do daňových rájů“⁵⁸. V této souvislosti se v programu objevuje „revize smluv“⁵⁹, které umožňují, aby zisk vytvořený v ČR byl vyváděn do zahraničí, zvláště v oblastech důležitých pro soběstačnost a bezpečnost státu⁶⁰.

V rozhovoru doplnil Jiří Dolejš, ekonomický expert strany a kandidát ve volbách do PSP, výše uvedený program o několik detailů. Způsob, jak daňový systém zjednodušit, vidí KSČM v rozvoji e-governmentu nebo v daňových paušálech pro malé podnikatele. Stejně jako některé další strany, i KSČM by chtěla provést **audit dopadů různých daňových úlev**. V souvislosti s omezením přesunu kapitálu do daňových rájů KSČM usiluje zejména o efektivní zdanění dividend. Za důležité nicméně považuje i **motivovat podniky k reinvesticím** v České republice. Významný problém daňové optimalizace spočívá podle Jiřího Dolejše zejména ve vnitropodnikovém obchodování.⁶¹

V programu KSČM se neobjevují žádná konkrétní prohlášení, která by se týkala opatření připravovaných v souvislosti s daňovými úniky ze strany Evropské unie. Z rozhovoru s Jiřím Dolejšem nicméně vyplynulo, že s **veřejnými rejstříky skutečných vlastníků, ani s veřejným vykazováním hospodářských výsledků** podle jednotlivých zemí nemá KSČM zásadní problém. V případě **harmonizace daňových základů na úrovni EU** je KSČM zdrženlivá. Finální rozhodnutí se bude odvíjet od propočtu dopadů na ČR i na její daňovou konkurenceschopnost. V principu se však zdá, že KSČM souhlasí s tím, že v otevřené ekonomice je pro dobrý výběr daní potřebná spolupráce s ostatními státy.

Rozvojovou dimenzi daňových úniků nemá KSČM promyšlenou.

57 Volební program KSČM pro volební období 2017–2021, str. 2. Dostupné na <http://volby.kscm.cz/volebni-program>.

58 Tamtéž.

59 V rozhovoru Jiří Dolejš zmínil, že jde o analýzu nastavení dohod mezi státy a zahraničními investory a developery a potřebu tyto dohody, pokud budou shledány jako nevhodné, znovu dojednat.

60 Tamtéž.

61 Jde zejména o nastavení cen produktů a služeb v případě, kdy spolu obchodují dvě propojené společnosti (např. matka a dcera) [pozn. autorů].

4.5 Občanská demokratická strana

Také Občanská demokratická strana (ODS) v souvislosti s daňovou agendou **slibuje, že „učíní celý systém stabilní, přehledný a předvídatelný“**⁶². Podle ODS se lidé nebudou placení daní vyhýbat, pokud budou nízké a jednoduché. Zároveň v programu zdůrazňuje, že „*daňový systém musí být nastaven spravedlivě pro všechny*“⁶³. Tyto plány se promítají zejména do plánu na **zavedení 15% sazby z hrubé mzdy** i do **odmítání jakékoli formy progresivního zdanění** pro fyzické i právnické osoby a odmítání sektorových daní. Zjednodušení daňového systému by mělo podle ODS pomoci **zrušení některých daní** (z nabytí nemovitosti nebo silniční daně), které nejsou důležité z hlediska inkasa a jsou nespravedlivé (občan je za jednu věc několikrát zdaněn). ODS chce rovněž zrušit solidární přírážku k dani z příjmu fyzických osob ve výši 7 %. Výpadek, který by měl po snížení daně z příjmu činit 40 miliard Kč, chce ODS nahradit lepším hospodařením s veřejnými financemi, redukcí neprůhledných dotací a vyššími příjmy z DPH v důsledku většího utrácení domácností.⁶⁴

Otázku daňových úniků ani daňových rájů ve svém volebním programu ODS vůbec neřeší. V manifestu *Silné Česko v Evropě 21. století* nicméně označuje **daňovou integraci** za další z problematických směrů, který má potenciál štěpit Unii.⁶⁵ V žádném dokumentu nespécifikuje své názory na návrhy Evropské komise pro zlepšení výběru daní. V této oblasti proto vycházíme zejména z informací, které jsme získali v rozhovoru s Janem Skopecem, ekonomickým expertem strany a kandidátem ve volbách do PSP.

I když ODS vnímá velké korporace kvůli kumulaci moci a schopnosti dojednat si výhodné podmínky jako problém, který ohrožuje tržní ekonomiku, společná pravidla pro jejich zdaňování nepovažuje za vhodnou cestu. Přestože ODS uznává, že by tento krok mohl zjednodušit systém výběru daní a zúžit prostor pro jejich obcházení, vzápětí zdůrazňuje, že může omezit konkurenceschopnost rozvinutých ekonomik. Na sjednocení daňových pravidel by rovněž mohly doplatit ty země, které nedokážou zajistit vyšší kvalitu podmínek pro podnikání. Návrh EU na **harmonizaci a konsolidaci daňového základu** navíc podle ODS připravuje cestu pro sjednocení sazeb. Co se týče zvyšování **transparentnosti vlastnických struktur či účetnictví velkých korporací**, ODS je k těmto iniciativám spíše skeptická. Tlak na transparentnost v různých oblastech podle ní zatím nepřináší kýžený efekt. Diskusi o těchto tématech se však nebrání.

Rozvojový rozměr daní ODS neřeší. V zásadě není zastáncem vytváření nových struktur globálního vládnutí, v nichž spatřuje omezování demokracie.

62 ODS. Silný program pro silné Česko, 190 kroků pro lepší život. Duben 2017, kapitola 6. Dostupné na <http://www.ods.cz/docs/volby2017/Program-ODS-2017-web.pdf>.

63 Tamtéž.

64 Daňový balíček ODS. Dostupné na <http://www.ods.cz/volby2017/kalkulacka>.

65 Silné Česko v Evropě 21. století – Pozice ODS k EU. Duben 2017, str. 18. Dostupné na http://www.ods.cz/docs/volby2017/silne_cesko_v_evrope_21_stoleti.pdf.

4.6 Piráti

I Piráti ve svém volebním programu *Černé na bílém* lákají na **zjednodušení daňového systému**. Chtějí **zavést „skutečně rovnou daň – stejnou sazbu celkového zdanění práce (včetně odvodů) pro všechny příjmové skupiny“**⁶⁶. Všechny daně a odvody živnostníků chtějí sjednotit do jedné platby, slibují zavedení jednotného inkasního místa a vyplnění daňového formuláře online do 10 minut. Zavazují se, že schválí maximálně jednu zásadní změnu daňových zákonů za funkční období.

Druhou prioritou jejich finančního programu je **zastavení vyvádění zisků nadnárodních firem**. V této souvislosti Piráti navrhuje na jedné straně zlepšit „*pravidla, dohled a sankce v případě vyvádění zisků*“⁶⁷ a zároveň posílit motivaci firem, aby větší část zisků investovaly v ČR nebo ji rozdělily zaměstnancům. Slibují, že omezí daňové ráje a zvýší **transparentnost vlastnických struktur**, a v rozhovoru potvrzují i podporu veřejnému vykazování hospodářských výsledků velkých firem. Rovněž se hlásí k podpoře jednotného **daňového základu firem v EU**. Kromě toho plánují zavedení **sektorových daní** pro banky, telekomunikace, vodárny a jiná odvětví, kde je malá konkurence. Zajímavý je jejich slib na zahájení diskuse o změnách daňových sazeb v souvislosti s robotizací.

Z rozhovoru s Tiborem Vansou, garantem programového bodu Finance, vyplynuly některé další detaily finančního programu Pirátů. Výnos ze sektorových daní by Piráti využili k vytvoření „polštáře“ pro případné nutné investice ze strany státu do infrastruktury. V případě bank by výnos sloužil jako příprava na vstup do eurozóny, s nímž je spojen příspěvek do stabilizačních mechanismů. Přitvrzením sankcí u vyvádění zisků mají Piráti na mysli zavedení pokut ze strany finanční správy, nikoliv pouhé doměření daně.

V souvislosti s rozvojovou úrovní by Piráti podpořili přístup rozvojových zemí k informacím důležitým pro dobrý výběr daní. Do větší hloubky však rozvojovou rovinu daní neřeší.

66 Piráti 2017. Volební program Černé na bílém pro volby 2017 do Poslanecké sněmovny, str. 5. Dostupné na https://www.pirati.cz/assets/pdf/program_na_web_s_obalkou.pdf.

67 Tamtéž.

4.7 Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura

Strana Svoboda a přímá demokracie (SPD) na svých webových stránkách uvádí, že „připraví volební program pro volby do poslanecké sněmovny v roce 2017“⁶⁸. Na rozdíl od ostatních politických stran uvedených v této publikaci není **v případě SPD dohledatelný žádný ucelený dokument**. Informace čerpáme z textu, který je přístupný na webové stránce SPD pod nadpisem *Volební program SPD*.

V něm SPD navrhuje „zásadní zjednodušení daňového systému pro malé podnikatele, firmy a živnostníky s objemem tržeb do 10 milionů korun ročně“⁶⁹. Zavazuje se **nezvyšovat daně**. Rovněž se chce zaměřit na zisky nadnárodních společností „ovládajících trh s vodou, prosazujících neoprávněné dotace v energetice a využívajících monopolního postavení na trhu“⁷⁰. V této souvislosti chtějí zavést **povinnost, aby korporace musely nadpoloviční většinu zisku zpětně investovat v ČR**. Z textu není zcela jasné, zda by se tato povinnost měla týkat všech „zahraničních korporací“, nebo jen těch z výše uvedených oblastí.

Daňovým únikům, daňovým rájům ani návrhům Evropské komise na zlepšení výběru daní se program SPD nevěnuje. Vzhledem k dlouhodobé kritice EU ze strany SPD lze nicméně předpokládat, že strana tyto návrhy nepodporuje.

Rozvojovou dimenzi daňových úniků strana nepromýšlí.

68 Dostupné na <http://www.spd.cz/program>.

69 Tamtéž.

70 Tamtéž.

4.8 Starostové a nezávislí

Starostové a nezávislí (STAN) hned v prioritách svého volebního programu odmítají „*daňové revoluce*“. **Nehodlají měnit daňové sazby** a především se chtějí soustředit na „*celkovou optimalizaci daňového systému, aby byl výsledkem daňový systém co nejméně podvazující ekonomiku a především hybné síly v ní*“⁷¹. Dále v programu slibují, že **nebudou zvyšovat daně**. Mezi prioritami se objevuje **zastavení odlivu dividend z ČR**. STAN navrhuje, aby korporace ze zisku, který reinvestuje nebo jej použije na zvýšení mezd zaměstnanců, platila snížené nebo nulové daně.

Rovněž STAN považují daňový systém za příliš komplikovaný a nákladný. Pokud Starostové a nezávislí uspějí, chtějí navrhnout „*optimalizaci daňového systému, který bude preferovat nepřímé daně (DPH) před daněmi přímými (z příjmu)*“⁷². Cílem je systém, který nebude podvazovat konkurenceschopnost české ekonomiky. V této souvislosti chtějí pokračovat v projektu jednotného kontaktního místa a slibují, že změní fungování finančních úřadů, „*kteřé dnes trestají formální provinění a leckdy nechávají bez povšimnutí faktické daňové úniky*“⁷³. Konkrétní úpravy však nezmiňují. Dále se v programu objevuje závazek sjednocení základů zdravotního a sociálního pojištění pro účely odvodů a **odmítnutí „experimentů se sektorovými daněmi**“⁷⁴.

Zajímavá je část, ve které se strana STAN věnuje investičním pobídkám. Slibuje změnu systému tak, aby umožňoval **pobídky i pro domácí malé a střední podniky**. Ze zahraničních investorů chce „*vybírat jen ty, kteří přinesou výrobu s vysokou přidanou hodnotou a také inovace či spolupráci s vysokými školami*“⁷⁵.

Téma daňových rájů ani daňových úniků se v programu Starostů a nezávislých neobjevuje. Jejich postoje k návrhům Evropské komise v oblasti transparentnosti vlastníků a účetních dat, ani v souvislosti se sjednocením a konsolidací daňového základu nejsou známy.

Rozvojové dopady daňových úniků ve svém programu STAN neřeší.

71 STAN 2017. Program STAN 2017, str. 9. Dostupné na https://www.starostove-nezavisli.cz/fmfile/0/files/volby17/STAN_program_17_final.pdf.

72 Tamtéž, str. 32.

73 Tamtéž, str. 30.

74 Tamtéž, str. 32.

75 Tamtéž, str. 36.

4.9 TOP 09

TOP 09 ve svém *Volebním programu* slibuje „**efektivní výběr daní, a to včetně velkých mezinárodních firem**“⁷⁶. Daň z příjmu právnických a fyzických osob plánuje **sjednotit na 19 %** a u obou skupin poplatníků chce TOP 09 **odstranit nesystémové daňové výjimky**. Program TOP 09 rovněž obsahuje několik opatření, která by měla **zjednodušit a zrychlit placení daní**. Jde zejména o to znovu prosadit zákon o jednotném kontaktním místě, kde by daňový poplatník mohl „*odvést daň z příjmu, sociální a zdravotní pojištění vypočtené z jednotného základu*“⁷⁷. Dále TOP 09 navrhuje zavést tzv. ONE STOP SHOP pro malé podnikatele. Jde o systém, který by usnadnil komunikaci se státem, včetně daňového přiznání.

TOP 09 v programu zdůrazňuje, že si je vědoma toho, „že v dnešní společnosti dochází na trhu ke **zvýhodnění velkých, silných a často nadnárodních firem** v soutěži s firmami středními a malými“⁷⁸. Z programu však nevyplývají konkrétní kroky, které chce TOP 09 v této souvislosti podniknout.

V souvislosti s efektivním výběrem daní strana ve svém programu zmiňuje, že tento výběr není jen v národní kompetenci, a slibuje, že se plně **zapojí do globálních a evropských iniciativ v této oblasti**⁷⁹. Zda z toho vyplývá podpora harmonizovaného a konsolidovaného základu daně na úrovni EU však není zcela jasné.

V souvislosti se zvyšováním transparentnosti vlastnických struktur TOP 09 ve svém programu uvádí, že bude dále pokračovat v procesu, „*který vede k důslednému rozkrývání konečných vlastníků akciových společností vstupujících do veřejných zakázek a koncesních řízení*“⁸⁰. Z toho však není zřejmé, zda TOP 09 podporuje v této oblasti i návrhy Evropské komise, která rozkrývání skutečných vlastníků neomezuje jen na oblast veřejných zakázek. Názor na zveřejňování hospodářských výsledků velkých firem po jednotlivých zemích nelze z programu TOP 09 odhadnout.

Rozvojovou dimenzi daňových úniků TOP 09 ve svém programu nepromýšlí.

76 TOP 09. Volební program, str. 25. Dostupné na https://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2017-do-poslanecke-snemovny_1717.pdf.

77 Tamtéž, str. 28.

78 Tamtéž, str. 29.

79 Tamtéž, str. 26.

80 Tamtéž, str. 39.

4.10 Zelení

Zelení ve svém *Volebním programu* věnují daňovému systému celou jednu kapitolu. V ní navrhují ekologické daně, které by finančně znevýhodnily produkci skleníkových plynů a dalších znečišťujících látek. Dále v ní slibují **snížení počtu daňových výjimek, zjednodušení daňového systému**, vytvoření jednotného inkasního místa nebo zjednodušení daňového podání fyzicky i elektronicky. U daně z příjmů fyzických osob chtějí **odstranit superhrubou mzdu** a podporují **daňovou progresi**.⁸¹

Odlivu kapitálu chtějí Zelení bránit podporou domácích investic a firem. U oligopolů chtějí tlačit na reinvestice. Zároveň chtějí racionalizovat daňové pobídky propodniky a zahraniční investory, a to s ohledem na reálné potřeby ekonomického cyklu a na ekonomickou strategii státu. Inovace by měl stát podporovat skrze finanční nástroje, jako jsou zvýhodněné půjčky nebo státní inovační fond.

Problematika daňových rájů a daňových úniků se v programu Zelených objevuje na několika místech. V kapitole věnované Evropské unii označují za jednu z klíčových agend právě „**zlepšování mezinárodních daňových standardů, omezování přelévání zisků a omezování eroze základu daně z příjmu právnických osob**“⁸². Za daňové ráje považují jak země, které umožňují skrývat zisky, tak státy s nízkou nebo nulovou sazbou daně. Ve svém programu vyjadřují **přímou podporu zavedení povinných veřejných registrů skutečných majitelů firem i veřejnému vykazování hospodářských výsledků dle jednotlivých zemí pro všechny firmy**.⁸³ Jdou tedy nad rámec současného návrhu Evropské komise, který navrhuje vykazování hospodářských výsledků pouze pro firmy s obratem vyšším než 750 milionů eur. Zelení **podporují i zavedení společného konsolidovaného základu korporátní daně na úrovni EU**.⁸⁴

Zajímavé jsou i návrhy Zelených na zdanění mezinárodní letecké přepravy (tzv. daň z letenky), jejíž výnos by použili na financování mezinárodní rozvojové spolupráce, a to především na odstraňování následků klimatické změny.⁸⁵ Zelení podporují i zavedení daně z finančních transakcí na úrovni EU.⁸⁶

Ke globálnímu rozměru daňové problematiky se v programu explicitně nevyjadřují. Michal Berg, lídr kandidátky Zelených v Jihomoravském kraji, k tomu v rozhovoru doplnil, že jeho strana se obecně hlásí k principům **globální odpovědnosti a tedy i tento rozměr Zelení vnímají jako důležitý**. V programu Zelených se rovněž objevují návrhy nových daní, jejichž výnos by měl financovat rozvojovou spolupráci nebo odstraňování následků klimatické změny.⁸⁷

(Footnotes)

- 1 Kličnar F.: Politici ukrývají bohatství v daňových rájích, odhalily dokumenty, *Idnes.cz*, 3. dubna 2016. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/unik-dokumentu-panama-papers-djc-/zahranicni.aspx?c=A160403_213641_zahranicni_fka.
- 2 Odpověď bývalého ministra financí Andreje Babiše na dopis Glopolis a Transparency International ČR. Dostupné na <https://glopolis.org/998393/odpoved-andreje-babise-vyzvu-k-vyraznejsi-podpore-transparentnosti-mezinarodnim-danovem-financnim-prostredi>.
- 3 Bisnode: Firmy z daňových rájů jsou rizikovější, hrozí jim častěji bankrot. Dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1831631-bisnode-firmy-z-danovych-raj-u-jsou-rizikovejsi-hrozi-jim-casteji-bankrot>.

81 Volební program Zelených pro volební období 2017–2021, st. 87

82 Zelení 2017. Volební program, str. 43–44.

83 Tamtéž.

84 Tamtéž.

85 Tamtéž, str. 19.

86 Tamtéž, str. 43.

87 Tamtéž, str. 19.

